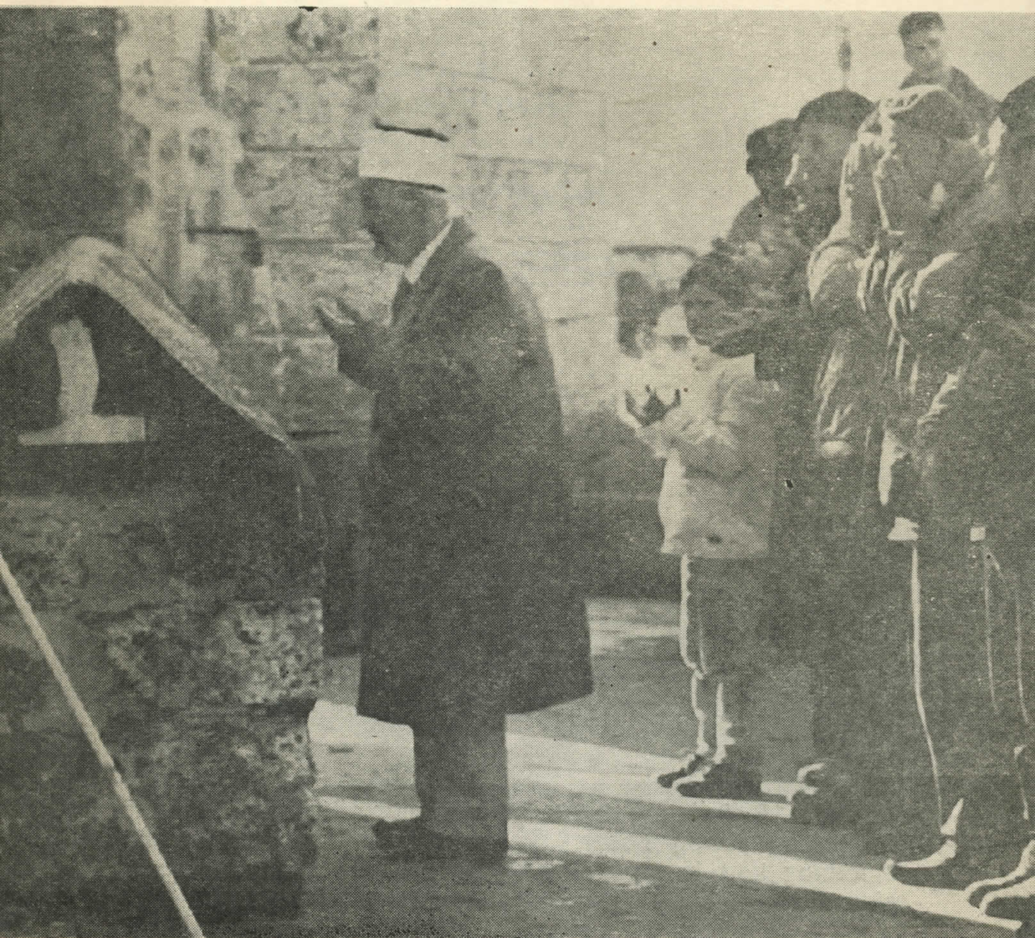
REPUBLIKA HRVATSKA

A P Photo

178 1992

19434

Travnik, 15 studenog 1992. Imam vodi molitvu pred lijesom 21 godinu starog bosanskog vojnika koji je poginuo 13. studenog kad je srpsko topništvo napalo mjesto Karaula, sjeverozapadno od Travnika. Snimio: **Peter Dejong.**

REPUBLIKA HRVATSKA

República Croata

Revista trimestral. Propietario y Director responsable: Carlos Juan L. Korsky. Dirección: Casilla de Correo 2959, 1000 Buenos Aires. Registro de la propiedad intelectual Nº 286.724. Precio de este ejemplar $ 3.00. Impreso en Talleres Gráficos Dorrego, Avenida Dorrego 1102, 1414 Buenos Aires.

God. (Año) XLII - Prosinac (Diciembre) 1992. - Br. (Nº) 178

Dr. Enver Mehmedagić:

POVRATAK KOMUNIZMA

Rođen na Zapadu i prebačen na Istok da padne rušenjem berlinskog zida, komunizam, hranjen privrednom depresijom što se širi globusom, postaje ponovno aktraktivnom točkom na meridijanima zapadne Europe u kojoj, zbog pomanjkanja novih ideologija, široke mase traže zaštitu izborenih prava koja siječe mač besperspektivnosti i nezaposlenosti. Jer zapadna Europa, ona koju grade birokrati u Bruxellesu, i odviše naliči "sjeveroameričkoj Europi" kako je opisuje Roger Garaudy u članku objavljenom u vodećem madridskom dnevniku "El País". Maastricht bi bio jedan od temeljnih stupova izgradnje Europe kapitala čiji je cilj poništenje socijalnih beneficija osvojenih u prošlosti naporima socijalista, socijaldemokrata i komunista. I dok su socijalizam i socijaldemokracija postali sastavnim dijelom kapitalističkog, multinacionalnog sistema, komunisti, u prvi čas prenerażeni i obeshrabljeni padom Sovjetskog Saveza i njegovih satelitskih režima, postaju ovog časa na poprištu zapadne Europe jedinim središtem širokih masa koje u svojem okupljanju i u još uvijek neusredotočenoj i neorganiziranoj oporbi na

kontinentalnoj razini vide mogućnost suprotstavljanja "američkoj Europi", Europi bez socijalnih prava, osiguranja i beneficija nalik Reaganovoj i Bushovoj viziji društvene izgradnje.

Ovo razdoblje karakterizira i slabljenje socijalističko-komunističkih političkih koalicija kao što je slučaj sa španjolskom Ujedinjenom ljevicom (Izquierda unida), trećom političkom snagom ove zapadno-europske zemlje u kojoj surađuju s komunistima ortodoksni socijalisti, protivnici političko-kapitalističke linije premijera Felipe Gonzaleza i njegove španjolske socijalističke radničke stranke (Partido socialista obrero español). Dok komunistička komponenta Ujedinjene ljevice otvoreno ustaje protiv Maastrichta i svega onog što ovaj u ovom momentu predstavlja, socijalisti, koji postadoše manjina unutar koalicije, inzistiraju na ratifikaciji ugovora u Maastrichtu nadajući se da će Europski Parlament u Strassbourgu vremenom zadobiti atribucije koje će omogućiti izmjenu čisto kapitalističkih i protusocijalnih planova i nastojanja zapadnoeuropske birokracije u Bruxellesu. Ako se uzmu u obzir predviđanja da će na skorašnjim španjolskim izborima koalicija Ujedinjene ljevice povećati broj glasova kao i da socijalističkoj ortodoksnoj komponenti ne odgovara, a kako ne bi ostala politički izoliranom, prekid s većinskom komunističkom komponentom, tada postaje jasno da će kroz skoro vrijeme politički život Španjolske postati više nego li živahni, osobito sada kada postaju sve jasnijima konture početka privredne stagnacije i iščeznuća onog privrednog "booma" za kojeg su španjolske mase mislile da će biti trajan.

Niti u Italiji situacija nije ružičasta, dapače postaje sve dramatičnijom u općem padu institucija kao i u privrednom kolapsu u kojemu se našla ova naša susjedna zemlja. Političke stranke Italije, koje su je i dovele u ovo stanje, ne samo da se nisu uspjele osvježiti već niti izbaciti na vlastite površine druge, nekompromitirane ljude.

I dok sindikati podržavaju dosadašnju političku ekipu,[1]

[1] To vrijedi čak i za CGTL u kojemu su prevladavali komunisti, sada pripadnici Occhettove Stranke demokratske ljevice privučenog na lijepak primanja njegove stranke u Socijalističku internacionalu koja se niti jednog časa nije odrekla izgradnje "kapitalističke Europe".

njihov kompromis s vladajućim stanjem kao i njihova integracija u strukture sadašnjeg kompromitiranog sistema sve više i više slabe njihovu utjecajnu moć i predstavništvo radnih masa u odnosu na kapital. Stoga se ne treba čuditi da je protestni skup u Rimu dne 12. rujna,[2] protiv politike vlade, privukao više od sto tisuća ljudi kao i da su na njemu crvene zastave sa srpom i čekićem, praćene zaprepaštenom konstatacijom talijanskog tiska, uz Fidela Castra, Kubu i Che Guevaru zadobile nekadašnji sjaj i novi život. Za primijetiti je da to nije bio skup nostalgičara, iako i ovi nisu manjkali, već su većinu sačinjavali mladi ljudi, nova generacija sadašnje besperspektive pod talijanskim nebom, koji se nisu ustručavali da nose ne samo fotografije Lenjina već čak i Staljina.

Folklor? Niti govora, ako se sa ozbiljnošću uzme u obzir situacija što vlada u republikama bivšeg Sovjetskog Saveza kao i u zemljama istočne i zapadne Europe u pogledu kojih na Zapadu, a što vrijedi i za poprište bivše Jugoslavije kao i novorođene suverene države na tom tlu, manjka svaki vidokrug koji bi sitne, kapitalističke interese podredio ulozima koji bi mu u budućnosti bili trostruko vraćeni. Dok za Hrvatsku kao i Sloveniju ne predstoji opasnost "povratka u prošlost", za ostatak istočne, srednje i jugoistočne Europe ne može se reći isto, bez obzira što se u Beogradu nalazili Panići, predstavnici sjeveroameričkog kapitala, čiji će ugled trajati u odnosnoj sredini točno onoliko vremena koliko joj je potrebno da shvati kako ljudi kapitala nisu automatski i njegovi donosioci u jednu Srbiju i u jednu Crnu Goru u kojima sve to više odskače socijalna bijeda i neuravnoteženost.

Ovaj novi val komunizma i protukapitalizma što se počeo širiti u latinskim zemljama zapadne Europe (Italiji i Španjolskoj) posjeduje sve perspektive metamorfoze u revolucionarni radikalizam koji bi mogao zapaliti obje polutke Europe koja inzistencijom zapadnih euro-tehnokrata gubi sve više i više mogućnosti kontinentalne kulturne i civilizacijske integracije. Nostalgičari u Moskvi ali i u Varšavi (padom mita

[2] Ovaj je protestni skup sazvala stranka Rifondazione comunista sastavljena od komunista koji su se odrekli Occhetta i politike bivše Komunističke stranke Italije (P.C.I.) koja je zaplovila vodama socijaldemokracije i Socijalističke internacionale.

Lecha Walese i "Solidarnosti"), Pragu, Bratislavi i na mađarskoj pustari koja s mržnjom gleda "na one u Budimpešti", destabilizacijski tokovi u Njemačkoj koji toliko podsjećaju na De Gaullea i 1968.,[3] pronaći će u Madridu i u Rimu novu Meku, novi ali u biti stari ideal uniformiranosti i "čvrste ruke" koja će koncem ovog stoljeća, prema mišljenju talijanskog politologa i jednog od ideologa talijanske Sjeverne Lige, profesora Miglio, zadominirati Europom.

Glas Vatikana i ovog Pontifikata glas je socijalne, humanističke Europe, Europe čovjeka kao osnovnog subjekta društvenog razvoja. No Vatikan ne posjeduje drugu snagu osim moralne, on se ne može služiti geslima što elektriziraju mase, ali da ulijevanjem samopouzdanja u konačnu misiju čovjeka. Izgradnja današnje, moderne Hrvatske na ovim premisama ne samo da može sačuvati našu naciju od prijetećeg kaosa već i osigurati hrvatskom narodu da bude sunosioc (i ne samo na njegovom prostoru) revolucionarnih postavki što ne sputavaju čovjeka kao subjekta, a koje su revolucionarne iz razloga što su iskonske i što odbijaju kako sljepoće čistog kapitalizma tako i takvih socijalnih prava i odnosa čijim se osvajanjem niječu prava drugih.

Pripadnost jednom te istom civilizacijskom i kulturnom krugu ne mora nas navađati, osim kada su u pitanju moralne vrednote, na automatsku asimilaciju. Potrebni su vidici i parametri koji grade socijalne i ljudske odnose ne paleći ispred niti iza sebe, jer nakon požara ostaje pustoš. Hrvatska povijest je tisućljetna, a hrvatska misao uz sve pokušaje "iščupanja" koji su trajali i stoljećima nije nikada zamrla.

Uvučen u sebe, hrvatski je čovjek održavao i gradio samog sebe, što svjedoči o njegovoj duhovnoj i moralnoj snazi, snazi koja svojom vizijom treba i prijeći državne međe, nudeći Europi solucije koje ova više nije u stanju, osim regresivnih, pronaći u vlastitom njedru.

---

[3] Te je godine smrvljen De Gaulleov san o Europi "domovina" od Atlantika do Urala i o uklanjanju vodeće uloge Sjedinjenih Država u privredi svijeta, a da, osim uskog broja vodećih protagonista, počam od Daniela Khon Bendita, podizaći barikada u Parizu nisu niti sami znali što hoće.

Prof. Iva Bubalo:

Naša djeca - naše škole - naša domovina

(MOJE REFLEKSIJE)

Četrnaestoga rujna 1992. otpočela je nova školska godina. Jedna u nizu. Što li nam donosi ova, pitala sam se, kao i svake prethodne. S tom mišlju sam krenula u svoj razred.

Djeca su me čekala i uz uobičajeni pozdrav započeli smo razgovor. Oni su bili vedriji, opušteniji nego prošle godine u ovo doba kada smo svakodnevno osluškivali zvuke sirene. Ove godine nismo pod pritiskom tih neugodnih zavijanja. Ali nismo sasvim ni pošteđeni od njih. Naše mlade prijatelje u Slavonskom Brodu sirena prati svakodnevno. Zamijenila im je školsko zvono. Uvodi ih u večernji nespokojan san, označuje im ujutro još jedan nemiran dan. A oni u Bosni koje danonoćno zasipaju granate ni ne čuju glas sirene, dok je školsko zvono izblijedilo i u sjećanjima.

U toku razgovora netko od učenika uputio je neočekivano pitanje: — Hoćemo li dobiti u razred nekoga od prognanih učenika iz Bosne? Iako sam osjećala da to nešto više znači od obične radoznalosti, odgovorila sam, da ne znam.

Po završetku trećega sata učenici su veseli otišli kućama, a ja sam ostala sa svojim mislima koje su plovile po prošlosti i vraćale se u sadašnjost.

I moje školovanje je otpočelo u ratu uz fijuke granata. A netom su utišale ratni strah je bio zamijenjen mirnodopskim nespokojem. I tako se život odvijao po zacrtanim stazama. Neki su kao po zapovijedi ravno išli, a neki su se stalno spoticali. Među takvima sam bila i ja. Godine su prolazile. Moje su počimale u rujnu na znak školskog zvona, a završavale su u lipnju opet u istom znaku. Svaka sa svojim teretom. O boljim vremenima nismo više ni sanjali.

Škola je dio mene, moga života i rada, prošlosti i sadašnjosti, moga nespokoja i moje radosti. Generacije učenika su prolazile, a ja sam u njih ugrađivala sve što sam

znala i mogla. Što su ponijeli sa sobom, ne znam. Ali neki su nešto ponijeli.

Danas je novo doba. Ali nisu novi ljudi. Ja o njima ne brinem, ali brinem o našoj djeci. Mala Ina je hodočastila mjesec dana u jednu zagrebačku gimnaziju, ali za nju su bila vrata zatvorena jer je došla iz Bosne. Kažu da nisu regulirani novčani odnosi s predstavnicima bosanske vlasti. Ako je samo to! Ina je zakucala i na vrata gimnazije u kojoj ja radim. Došla je sa stricem kojega već duže poznam. On je Hrvat muslimanske vjeroispovijesti. Kao domobran branio je Hrvatsku prije pedeset godina. Zbog toga je bio nekoliko godina u zatvoru. Svoj doprinos je dao Hrvatskoj prije nego su se bili rodili oni koji danas odlučuju o sudbini njegove štićenice, čiji je otac u logoru Manjači.

Moja ravnateljica je pristala da Ina bude učenica naše gimnazije. Ja sam je odvela u svoj razred. Učenici su je lijepo primili. Svi su se s njom rukovali. Nije ih smetalo što je muslimanka. Inu smo očovječili.

Hoće li naša djeca ostati takva kad odrastu? Što bismo trebali učiniti da ostanu? Što smo sposobni učiniti? Možemo li izići iz sebe i biti kao oni?

Tko voli svoju domovinu? Da li onaj tko voli čovjeka? Na kakvim temeljima ćemo je graditi? Jesu li naša djeca naša budućnost i naša nada? I kako će to postati? Da li će naše društvo poduzeti korake u izgradnji čovjeka kroz škole i druge odgojne institucije? Ili će i dalje pojedinci samoinicijativno, diskretno ugrađivati životna načela mladim generacijama?

Hoće li naša djeca moći voljeti ako ih naučimo mrziti? Oni već znaju da u programu neće biti slovenskih i srpskih pisaca dok ne završi rat. Kad ćemo početi primjenjivati kriterije koji će počivati na pravim vrijednostima?

Danas imamo svoju državu — Republiku Hrvatsku — suverenu i međunarodno priznatu. To je moja država, država moga životnoga sna, sna mojih roditelja, mojih djedova, mojih prijatelja. Za tu državu se umiralo, ginulo i danas se gine. Ali ja ne želim državu koja će promijeniti samo ime, ja hoću državu u kojoj je čovjek osnovna ljudska vrednota.

Nikola Muslim:

LJUDSKA PRAVA U HRVATSKOJ

Dugo već osjećam da treba razglabati o ljudskim pravima* u našoj hrvatskoj sredini i među Hrvatima u svijetu. Upuštajući se u to, susreo sam se s velikim i gotovo neočekivanim poteškoćama.

Kako npr. pisati o ljudskim pravima a ne iznijeti podatke o svim organizacijama za ljudska prava u Hrvatskoj? Kako postupiti prema mnogobrojnim pojedincima, koji su se za tu ideju požrtvovno zalagali?

Pošto je odluka da napišem kako-tako suvisli tekst bila čvrsta, čitatelj će i sam suditi o opravdanosti i vrijednosti ovog rada.

Mislio sam da moramo početi pisati u kontekstu stvarnosti, jer mi nismo praktično bez ikakvih iskustava. Bilo je i ima kod nas mnogo manifestacija u prilog ljudskih prava. Nisam smio preskočiti sve učinjeno, ali se isto tako nisam mogao upuštati u opise onih događaja za koje nisam imao prikupljene podatke. Ja na primjer silno cijenim "Bedem ljubavi", specifičnu i snažnu organizaciju, koja između ostalog nastoji zaštititi pravo majke i koja je dospjela u svjetske medije, ali se nisam usudio određenije pisati unatoč činjenici da sam po kiši, u predvečerje 10. listopada 1992. g., sudjelovao na Trgu francuske revolucije u Zagrebu u protestnom skupu protiv rata u BiH. Također sam bio počeo nabrajati pojedince u našoj zagrebačkoj i hrvatskoj sredini za koje osobno znam da su pridonijeli ideji ljudskih prava i da tome i sada doprinose, a koji su organizirali mnoge manifestacije u prilog ljudskih prava, ali sam kasnije i od toga odustao. Shvatio sam da bih mogao napraviti pomutnju.

U času kad dovršavam ovaj tekst, imao sam sreću i prigodu razgovarati u Zagrebu s gospodinom Mazowieckym, (19.10.1992.), ali ni to mi ne daje pravo na slobodniji prikaz rada međunarodnih organizacija za ljudska prava.

---

* Autor je predsjednik Hrvatskog društva za zaštitu i promicanje ljudskih prava.

Potrebe rada i rasprave o ljudskim pravima u Hrvatskoj

1. Ako danas igdje na kugli zemaljskoj ima smisla i potrebe raspravljati i raditi na zaštiti i promicanju ljudskih prava, siguran sam da je to u Republici Hrvatskoj, Republici Bosni i Hercegovini, na Kosovu, u Vojvodini, u Sandžaku i drugim dijelovima bivše Jugoslavije. Hrvatska je u krvi! Hrvatska je porušena i uništena zemlja. U Hrvatskoj su deseci, stotine, tisuće i tisuće unesrećenih i prognanih ljudi koji su ostali bez svega što su imali i stekli. To su notorne činjenice i njih ne trebam nikom dokazivati.

2. Na temelju činjenica da su u Republici Bosni i Hercegovini i u Republici Hrvatskoj stradale tisuće i tisuće ljudi, te da su sa svojih ognjišta protjerane stotine i stotine tisuća ljudi, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija formiralo je ovih dana Komisiju za ratne zločine. Kako ratni zločini ne mogu zastarjeti, to je izvjesno da će slijedeća dekada biti obilježena hrvatskim nastojanjem, da se ratni zločinci pronađu i privedu pravednom suđenju po međunarodnim standardima i u skladu s normama međunarodnog prava.

3. Hrvatska tragedija modernog doba ima raznolike implikacije i značenja. Aspekt koji razmatramo odnosi se na ljudska prava. Na tom pitanju možemo utemeljiti suradnju sa svakim tko prihvaća ta načela i te kriterije. Mi sami ćemo nastojati ostati na razini ljudskog prava, ne miješajući u to političke i stranačke interese i motive. Hrvatska se može potpuno, iskreno i bez ikakvih zadnjih misli otvoriti prema kriterijima za ljudska prava. Mi stojimo na stajalištu da je ljudsko pravo pojedinačno, da se iz toga pojedinačnoga prava izvode i prava svih skupina: socijalnih, vjerskih, nacionalni interes. On za nas nije nevažan, već bitan kriterij. Naše polazište u tom je, da je hrvatski narod u svojoj međunarodno priznatoj državi Republici Hrvatskoj ostvario pravo, stekao i organizirao državu. Tu državu moraju poštovati svi, i to je u biću ljudskog prava. Naša ideja je i da su svi ljudi na svijetu braća, što je uostalom program francuske revolucije. Deklarirajući se za ljudska prava, mi se odričemo svakog drugog kriterija i svakog drugog interesnog motiva. Čovjek kao subjekt je naš cilj. Razumljivo je da čovjek u svakoj državi ima svoj status. U tom smislu predmet naše brige je državljanin; državljanin Republike Hrvatske.

U istoj mjeri u kojoj Francuz nastupa u svojoj državi i određuje svoj odnos prema svijetu želimo činiti i mi Hrvati. Za sebe i svoju hrvatsku državu ne tražimo ni jedno jedino pravo, koje nismo spremni priznati svim drugima. Mi ne tražimo posebne kriterije u zaštiti i promicanju ljudskih prava, koje međunarodna zajednica nije ustanovila kao univerzalne pravne standarte za sav ljudski rod. To su naši temelji i od toga polazimo u našem radu.

4. Rad za ljudska prava u Hrvatskoj državi spada u red prioritetnih potreba. Naime, Hrvatska je pripadala krugu socijalističkih zemalja, u kojima je vladalo načelo da čovjeku sve treba oduzeti, nacionalizirati, učiniti društvenim (državnim). Vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju bilo je bitan kriterij, a u bivšoj državi SFRJ posebno je bila na cijeni kategorija tzv. društvenog vlasništva, kao svačijeg i ničijeg. Dio stanovništva je totalno proleteriziran i zbog toga nemoćan osigurati egzistenciju bez podrške države. Poznato je da se danas u ime važenja zakona tržišta provodi svašta, a da ljudi ostaju bez svojih temeljnih prava iz rada iz područja socijalne sigurnosti. Za to se ne može okriviti sadašnji sustav, jer je to naše naslijeđe, kao što je kod Nijemaca, Rusa, Poljaka, Mađara i dr. Zato držim životno važnim kriterije ljudskih prava i ocjenjujem potrebu za sustavnim radom na polju ljudskih prava u Republici Hrvatskoj.

5. Hrvatska ima srazmjerno velik broj istaknutih osoba koje su se usmjerile prema zaštiti i promicanju ljudskih prava. To znači da je moguće relativno brzo i uspješno organizirati rad na zaštiti i promicanju ljudskih prava, pa i dati prilog međunarodnim organizacijama za ljudska prava.

Ljudska prava kao kriterij za odnose i ponašanje ljudi

1. "Ljudi se rađaju i ostaju slobodni i jednakopravni."*

Ovo načelo francuske revolucije što ga je proklamirala Narodna skupština Francuske 27. kolovoza 1789. ponavljao je i ponavlja čovjek u raznim prilikama i povodima. Ipak, u naše dane, gledajući iz krila hrvatskog naroda, čovječanstvo kao da nije ništa naučilo. Jer, da je izvuklo pouke iz svoje prošlosti, da je prihvatilo citirano načelo, ne bi u Sarajevu — tom srcu Europe — stradavala nevina dječica i ginuli nedužni ljudi, gore nego u razdoblju prodora Tatara i drugih barbara srednjega vijeka.

2. Mi smo s nadom i optimizmom očekivali i prihvatili Parišku povelju nove Europe. Mislili smo, da će novo doba "demokracije mira i jedinstva", što proklamiraše europski državnici 21. studenog 1990. u Parizu, značiti nešto više i za naš hrvatski puk. Snažili smo se proklamacijom Pariške povelje sudionika KESS-a iz odjeljka "Ljudska prava, demokracija i vladavina zakona" koja glasi: "Osigurat ćemo da svatko dobije efikasan nacionalni i internacionalni pravni lijek protiv bilo koje povrede njegovih prava." Mislili smo da će razumni državljani Republike Hrvatske ostaviti "balvane" i primit se rada, poštujući volju i odluku hrvatskog naroda. Prevarili smo se! Grdno smo se prevarili!

3. Ovaj silni pesimizam što nam ga nude činjenice iz života ne smije ugasiti naše nade i našu vjeru u bolji svijet. Mi nećemo odustati i nećemo stati! Pridružit ćemo se i pridružujemo sa svima onima koji diljem svijeta rade u korist čovjeka i njegovih prava. Dapače, uzet ćemo pravdu za tezulju! Mi se trudimo i trudit ćemo se prihvatiti sve djelotvorne aktivnosti današnjega svijeta, koje se tiču ljudskih prava. Kada statut Amnesty International (Yokohama 31. kolovoza do 7. rujna 1991.) ističe zadaću "promicanja svijesti o privrženosti Deklaraciji o ljudskim pravima i drugim priznatim instrumentima vezanih za ljudska prava" (točka 1. čl. 1.), mi to primamo kao svoje. Držimo da nam je to sredstvo za otpor nasilju i zločinu, sada i ovdje.

4. Mi nećemo prestati govoriti o zločinu i genocidu što je izvršen nad našim narodom, nad čovjekom. Taj zločin i ta tragedija traje. Dok ovo pišem, na tlu moje domovine, u srcu Europe, ginu nedužna djeca, starci i žene, ruše se

svetinje moga naroda, njegova kultura se uništava, njegova prošlost se zatire. Mi ne tražimo ni jedan drugi kriterij osim kriterija ljudskih prava. Za nas su ljudska prava jedini kriterij i jedini način mišljenja i zaključivanja. Za nas nema paralele, manje pa više krivih. Mi se ne želimo uplesti u kučine simetrija oko tobožnje krivnje i same žrtve. Legalitet zahtijeva, da se onom čovjeku koji digne ruku na državu zato jer je ne priznaje, postavi pitanje odgovornosti za djela. Dižući ruku na državu, ima se presumirati odgovornost toga čovjeka za ulaz u zonu opasnosti. Međutim, zločin se nikom ne podrazumijeva, već u svakom konkretnom slučaju dokazuje u sudskom postupku, uz jamstvo prava na obranu. Poznato je u pravu i načelo krajnje nužde i nužne obrane, pa se i to mora uzimati u obzir u našem tragičnom slučaju. Dakle, s gledišta ljudskih prava ne dolazi u obzir nikakva simetrija u određivanju stupnja krivice. Ljudska prava su pojedinačna i konkretna.

Ljudska prava u hrvatskom nacionalnom programu

Hrvatska država je mala i malobrojna u usporedbi s velikim državama i nacijama, ali pučanstvo i veličina teritorija ne određuju kakvoću i vrijednosti za koje se pojedini narodi zalažu, žrtvuju i bore. Hrvati su krvarili i patili, padali su i dizali su se, ali se nikad nisu predali ni jednom osvajaču. Ima danas u velikom i moćnom svijetu silnika, koje nervira hrvatsko isticanje 679. godine, kad je stvarno priznat hrvatski suverenitet i Hrvatska država. Nekima i danas smeta što Sveti Otac Papa odaje priznanje Hrvatima. Činjenica je pak, da je Vatikan prvi priznao nezavisnu i suverenu Hrvatsku, čime je hrvatski narod i nagrađen za svoju hrabrost i junaštvo u obrani života i domovine, za svoju vjeru i dosljednu vjernost načelima kršćanstva. Molitva za mir u Hrvatskoj i BiH opravdano hrabri Hrvate i potiče njihovo junaštvo u obrani od napada, agresije i zločina.

Vjerna Hrvatska čuva svoje kršćanstvo i svoj islam, jer svaki Hrvat zna da ga je vjera u Boga održala na ovom tlu.

Borba dobra i zla na hrvatskom teritoriju bila je i sad je strašna. Sigurno je da su velika stradanja ostavila i posljedice na psihi našega naroda. Zato mi danas ne gledamo na Hrvatsku samo kroz tragediju, već i kroz rađanje iz pepela jedne nove, svoje i duhovno snažne Hrvatske.

Jedno od velikih prava jest i pravo na sudjelovanje u kulturnom životu i u zaštiti moralnih interesa.[1] Braneći naše spomenike, naše crkve i džamije i štujući svoje mrtve, mi i danas plaćamo danak u krvi na vlastitom tlu.

Teroristi su mislili osvojiti ono što nikad nije bilo njihovo. Oslanjaju se na snagu puške, zrakoplova i raketa, što su ih nabavili za novac otet Hrvatskoj, s devizama od turizma s hrvatskog Jadrana. Mi koji smo zatečeni golih ruku, dijelom i izdani i ostavljeni, od nekih moćnika i prezreni, suprotstavili smo agresoru našu kulturu, našu vjeru, našu ljubav za čovjeka i naše dokazano junaštvo.

"Nek svak more živ bit", jedno je od načela Poljičkog statuta iz trinaestog vijeka u maloj Hrvatskoj republici nastaloj izmedju Splita, Sinja, Livna i Imotskog. Naš Vinodolski zakonik iz 1288. godine i danas može biti primijenjen u zaštiti ljudskih prava i sloboda.[2]

Magna carta libertatum engleskog kralja Ivana bez zemlje iz 1215. ima pandam u sličnom ustavnom aktu, Zlatnoj buli iz 1222. g. ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. Dakle, naš prvi hrvatski ustav je svega sedam godina mlađi od prvog ustava na svijetu.

Hrvatski žar za slobodom okrunjen je i najljepšom himnom slobodi I. Gundulića u šesnaestom vijeku, pjesnika sada srušenog Dubrovnika. Krajnja radikalizacija našeg vapaja za slobodom sadržana je u izreci Oca domovine dr. Ante Starčevića: "Makar Hrvatska bila samo uru dugačka i uru široka, makar bilo samo pet Hrvata: neka ih to pet bude slobodno i srećno."

[1] Članak 15. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (Sl. l. SFRJ 7/11), koji se u Hrvatskoj primjenjuje kao zakon, pobliže je propisao i zajamčio pravo na kulturne tekovine. Mi držimo bitnim međunarodne paktove i konvencije, štujuči u njima standarde ljudskih prava za sve ljude i narode.

[2] Članak 12. Vinodolskog zakonika iz 1288. g. glasi: "Ako tko primi prognanika ili mu dao jesti i piti ili koju drugu pomoć ili savjet ima mu se platiti 50 libara."

A hrvatski vođa Stjepan Radić rekao je 20. lipnja 1928., na sam dan atentata u beogradskom parlamentu: "Zapamti Sekula, ja sam kao i vojnik u ratu, u rovu, iz koga vodim borbu za prava hrvatskoga seljačkoga naroda. Ili ću iz toga rova izaći kao pobjeditelj ili će me iz njega mrtvoga iznijeti hrvatski narod."[3]

Sociološki se može opravdati i razumjeti ovaj fatalizam, proročko i čovječansko kod hrvatskih vođa od Branimira do dr. Tuđmana. Izraz je to mukotrpnog hoda do slobode. Vjerojatno su i drugi mali narodi imali slične uzore i slične sudbine. No sasvim je sigurno, da su u hrvatskom nacionalnom programu ljudska prava činila i čine temelj. Radićeve čovječanske pravice još odjekuju hrvatskim tlom. Dr. Ante Starčević lebdi nad nama i mira nam neda. Naši su goloruki mladići skočili obraniti slobodu, i sad smo pred Europom krvlju napaćeni pod vodstvom dr. Tuđmana došli do slobode. Nikad je i nikome nećemo predati!

Stvaranje hrvatskog pokreta za ljudska prava

Rad na polju ljudskih prava u Hrvatskoj i među Hrvatima u svijetu ne može biti samo izrazom spontanosti, niti izrazom velikih masovnih frustracija i manifestacija. Rad u političkim strankama također ne može biti dovoljnim, jer su politički interesi i motivi sračunati i promjenljivi, usmjereni u krajnjoj liniji na osvajanje vlasti. Ljudska prava se ne mogu prepustiti ni samoinicijativi pojedinaca, njihovom idealizmu i osjetljivosti na kršenje ljudskih prava.

Prema državi i državnim tijelima treba također imati kritički odnos: "U ideji hrvatske države kao formulacije slobode hrvatskog narodnog prostora leži uključeno i priznanje autonomije svih drugih područja ljudske djelatnosti i u ovoj autonomiji vjerska i gospodarska područja imaju osiguran

[3] Iskaz Sekule Drljevića, zastupnika HSS iz Crne Gore i suradnika Stjepana Radića u **Božićnici** za 1929., citirano prema knjizi Z. Kulundžića: "Atentat na Stjepana Radića", Stvarnost, Zagreb, 1965.

temelj za svoj slobodni razvitak." [4] "Sloboda nikad nije nanijela nikome nikakvu štetu. Jer bez slobode ne samo mi, nego ni naša domovina, nema nikakvog smisla." "Bez slobode čovjek ne spašava svoj smisao, jer je jedino biće u kozmosu koji uopće s tom kategorijom živi i nestaje." [5]

Citirao sam dva hrvatska muža, a citati su iz 1964. i sada iz 1992. g. Hrvatski intelektualac I. Korsky, kao emigrant u dalekoj Argentini 1964. g. određuje svoj odnos spram države. To čini i g. Gotovac, sada i ovdje, iznerviran nekim trenutnim stanjima naše slobode u Hrvatskoj. Zaista, mislim da Hrvatska bez slobode nema smisla. Ona bi bila karikatura od države. Smisao postojanja hrvatske države je u slobodi njena naroda i njenih državljana.

Određujući se prema tom pitanju i sâm sam javno rekao: "Država nije institucija moralnih vrlina a priori. Ona ne smije imati veću vrijednost od pojedinca, građanina. U modernoj državi pojedinac nije podanik — građanin-državljanin je ravnopravan, izjednačen i u istoj ravni s državom." [6]

Zaštita ljudskih prava i odnos prema Hrvatskoj državi

Stojeći na kriteriju ljudskih prava i sloboda, ne možemo ne vidjeti nejasnoće, neshvaćanja i raznoliko postupanje u međunarodnom javnom životu, u međunarodnoj, pa i u domaćoj hrvatskoj javnosti, spram Hrvatske kao suverene, međunarodno priznate i prihvaćene države, članice Ujedinjenih nacija i brojnih međunarodnih tijela. Ja bih se suzdržao od raspravljanja u političkom polju glede karaktera rata u Hrvatskoj i BiH, subjekata toga rata i drugih pitanja koje rat

[4] Ivo Korsky: "Sloboda vjerskog života", **Republika Hrvatska,** br. 57, Buenos Aires, 10. travnja 1964.; citirano prema knjizi Ive Korskog "Hrvatski nacionalizam", Zagreb, 1991., str. 265.

[5] Vlado Gotovac, **N. Vjesnik,** Zagreb, 22. listopada 1992.

[6] Nikola Muslim u intervjuu listu **Kana** 5/245, svibanj 1992. g., u objašnjavanju prava žena, str. 32.

implicira. Ostao bih samo na jednom jedinom pravnom polju: ustavnom ustrojstvu Hrvatske u okviru jugoslavenske zajednice naroda prema Ustavu iz 1974. g., tzv. Titovom ustavu. Što je Hrvatska mogla i koja je bila njena nadležnost, kakav je bio karakter njene državnosti i kako je u tom ustavu stajalo sa suverenitetom?

U odgovoru na ovo pitanje, članak 2. Ustava SR Hrvatske od 25. prosinca 1974. g. glasi: "Radni ljudi i građani Hrvatske ostvaruju svoja suverena prava u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, a u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji kad je to u zajedničkom interesu svih republika i autonomnih pokrajina utvrđeno Ustavom SFRJ."

U dugačkom članku 3. tog Ustava (kakvi su ustavi bili u socijalističkim zemljama) piše između ostalog da "radni ljudi i građani u SR Hrvatskoj ostvaruju suverenost, ravnopravnost i nacionalnu slobodu, osiguravaju nezavisnost, teritorijalnu cjelokupnost i narodnu obranu".

Tako je to bilo po Ustavu SR Hrvatske, a prema Ustavu SFRJ od 21. veljače 1974.: "Socijalistička Republika je država utemeljena na suverenosti naroda i na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi te socijalistička samoupravna zajednica radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti."

U članku 5. stavak 2. stoji: "Teritorij republike ne može se mijenjati bez pristanka republike a teritorij autonomne pokrajine ni bez pristanka autonomne pokrajine."

Iz citiranih ustavnih odredbi jasno proizlazi, da je bivša država Jugoslavija bila utemeljena na načelima labavog federalizma, te da su u nutarnjem životu republike i autonomne pokrajine bile države, s funkcijama suvereniteta. Padom jednostranačkog sustava i totalitarizma, sa stajališta ustava nije nastalo neko novo ustavno stanje. Proglašenje nezavisnosti 8. listopada 1991. g. uslijedilo je po članku 140. Ustava Republike Hrvatske, a međunarodno priznanje je potvrdilo volju i odlučnost naroda u slobodno provedenim izborima i referendumu o neovisnoj Republici Hrvatskoj. Za ljudska prava bitno je da je riječ o legalitetu i legitimitetu donesenih odluka, a da je država zajamčila ljudska prava i slobode u skladu s međunarodnim standardima. Pravno se ne može govoriti ni o kakvom jednostranom postupanju, već o ustav-

nom pravu i nepotrošenom suverenitetu. Republika Hrvatska je ušla u međunarodni pravni život uz poštovanje načela legaliteta i legitimno je bila nositelj državnog suvereniteta. To nacionalno pravo, pravo građana državljana Republike Hrvatske, izviralo je i iz pojedinačnog, naravnog prava pojedinaca i prava cjeline.

Organizacije za ljudska prava u Republici Hrvatskoj

Organiziranost hrvatskog pučanstva u zaštiti i promicanju ljudskih prava je tema o kojoj treba pažljivo i činjenično raspravljati, uočiti slabosti i strpljivo raditi na popravljanju i unapređivanju ozbiljnog rada u tom polju. Činjenica je da ljudska prava nisu u javnosti dovoljno naglašena, da se rad na ljudskim pravima nedovoljno javno iznosi, te da utjecaj organizacija za ljudska prava na praksu nije dovoljan.

Priznajući činjenicu da smo na početku organizacijske izgradnje i ustroja rada na polju ljudskih prava, mi imamo potrebu iznijeti i dostignuća. Hrvatskoj se, gledajući sa globalnog europskog i svjetskog motrilišta, ne može prigovarati zbog neorganiziranosti u zaštiti ljudskih prava. U Hrvatskoj sve do izbora u svibnju 1990. g. nije bilo slobodno govoriti o ljudskim pravima. Dapače, režim je smatrao sve institucije za ljudska prava špijunskim organizacijama, a pripadnike tih organizacija držao je špijunima. Donekle se stanje mijenjalo poslije 1985. g., tj. nakon procesa šestorici u Beogradu. [7 i 8]

[7] Predstavniku Amnesty International, istaknutom sveučilišnom profesoru iz Nizozemske nije na primjer bilo dopušteno sudjelovanje i praćenje procesa Aliji Izetbegoviću i ostaloj dvanaestorici muslimanskih intelektualaca 1983. g. u Sarajevu. Autor ovog rada kao odvjetnik i branitelj g. Alije Izetbegovića doživio je 15. kolovoza 1983. g. nepriliku zbog toga što je Izetbegovićeva kćerka Sabina predala svom ocu njegov pisani tekst u sudnici za vrijeme pauze prilikom suđenja.

[8] U Beogradskom procesu šestorici intelektualaca 1985. g. značajnu ulogu je imao g. Vladimir Šeks, tada odvjetnik u Osijeku i branitelj Mijanovića i Milića. Američka odvjetnička komora (ABA) stala je u obranu

Danas je situacija u Hrvatskoj potpuno promijenjena što se tiče rada na zaštiti i promicanju ljudskih prava. Osobno sam sa žaljenjem slušao izvješće iz srbijanske skupštine 14. listopada 1992. g. kad je grupa narodnih poslanika zatražila od vlade u Beogradu da zabrani ulaz u Srbiju međunarodnim organizacijama. U zahtjevu je bila izrečena optužba da međunarodne organizacije za ljudska prava djeluju protiv Srbije i srpskog naroda.

a) Hrvatsko društvo za zaštitu i promicanje ljudskih prava

Prošle su tri godine otkako je veća grupa entuzijasta u Klubu hrvatskih književnika na Jelačićevom trgu u Zagrebu utemeljila Hrvatsko društvo za zaštitu i promicanje ljudskih prava. Među osnivačima su bili sveučilišni profesori, književnici, odvjetnici, publicisti i druge osobe znane u zagrebačkoj i hrvatskoj javnosti. Skup je s visokom dozom uvjerljivosti i uvjerenosti optimistično pristupio radu na zaštiti i promicanju ljudskih prava i sloboda. Pojedinačni iskazi sudionika nisu se bitno razlikovali u pogledu općeg cilja, kojeg je organizacija trebala ostvariti. Razlike su se pojavile oko forme i oblika djelovanja budućeg društva. Izvjesni tonovi opreza nisu remetili visoku suglasnost svih nazočnih, pa je ovo Društvo utemeljeno i započelo s radom. [9]

Javnost je uskoro bila obaviještena o osnutku Društva, kao i o osnutku Odbora za ljudska prava SSRNH, koji je osnovan isti dan kad i Društvo, 26. rujna 1989. g. Kao što je re-

odvjetnika Šeksa, a sam g. Šeks je značajna osoba među hrvatskim pravnicima, kad je riječ o ljudskim pravima.

[9] Na prvom skupu 26. rujna 1989. g. u Klubu hrvatskih književnika formirane su dvije uže grupe. Jedna je stručna grupa trebala izraditi programsku deklaraciju, a druga stručni prijedlog statuta.

Prvu grupu su činili: prof. dr. I. Cesar, prof. dr. D. Ivin, prof. dr. F. Zenko, prof. dr. Žarko Puhovski i Nikola Muslim, odvjetnik.

Drugu grupu su činili: Nikola Muslim, odvjetnik, I. Brizić, odvjetnik, I. Cajkušić. Kasnije se je toj grupi pridružio i S. Budak, odvjetnik i V. Primorac, odvjetnik.

lativno brzo i uz suglasnost značajnih ličnosti osnovano, tako je Društvo i brzo započelo s radom i javnim djelovanjem. Odmah je dana podrška Albancima na Kosovu, organiziran prosvjed protiv suđenja Azemu Vlasiju, organizirana obrana uhićenih Albanaca, organizirana obrana prof. Z. Cane u Prištini. Istaknuti članovi Društva uskoro su bili zvani u policiju na razgovor. Nakon niza vrlo uspješnih akcija Društvo je došlo u samo središte javnog djelovanja i javne pažnje. Budući predsjednik Društva Ivan Zvonimir Čičak u ime Društva dobiva mandat svih opozicijskih grupacija u Hrvatskoj (bilo ih je 12 u Republici) da nastupi prema vodećim tijelima i osobama u SR Hrvatskoj. [10]

Dne 10. prosinca, na Dan ljudskih prava, u organizaciji ovog Društva započelo je potpisivanje peticije na teritoriju Republike Hrvatske: (1) za oslobađanje političkih zatvorenika, (2) za raspisivanje slobodnih izbora, (3) za legalizaciju višestranačkog sustava i političkih stranaka, (4) za zaštitu i obranu suvereniteta Republike Hrvatske. Ponijeli smo tada revoluciju svijeća na Trgu bana Jelačića. Na tom istom Trgu vijorio je veliki crveni balon, najavljujući praskozorje slobode u Hrvatskoj. Izišli smo tada u zenit i svog rađanja i rađanja slobode, tolerancije i života bez straha.

Uspješna koordinacija cjelokupnog djelovanja opozicije, koju je ovo Društvo ostvarilo krajem 1989. g., javljajući se prema tadanjem režimu u Hrvatskoj, zenit je i blistavi trenutak za ovo Društvo i njegove glavne protagoniste. Mnoge ličnosti u hrvatskom kulturnom, znanstvenom i javnom životu osjećale su se pripadnicima ovog Društva u Zagrebu, Splitu, Rijeci, Varaždinu, Županji i drugim mjestima.

Društvo nije bilo u mogućnosti održati u javnim medijima visoku razinu informiranosti o svom radu pa su zato mnoge značajne manifestacije organizirane od strane ovog Društva

[10] N. Muslim je bio sugovornik s kabinetom I. Latina, predsjednika Predsjedništva SR Hrvatske, tražeći telefonom prijem opozicije kod Latina. Dne 8. prosinca 1989. održana je konferencija za tisak koja se pretvorila u dramatični dijalog pred kamerama. To je označilo pad komunizma i možda je baš taj događaj bio prijelomnim u burnim zbivanjima 1989. godine. Noć uoči toga održali smo sastanak kod I. Z. Čička. Bili smo nazočni: Muslim, Budak, D. Ivin, dr. Matković, dr. Vujić, Puhovski, Herceg, D. Večerina, Žderić i još nekoliko mladih novinara.

danas već zaboravljene. Ovdje to ne možemo posebno iznositi, ali želim reći, da je pojava i rad Društva temelj na kojem je moguće s pažnjom i strpljenjem raditi dalje. [11]

b) Uloga pojedinaca u zaštiti i promicanju ljudskih prava

"Ali hrvatskom narodu nisu potrebne nikakve organizacije za osuđivanje tih ostataka jednostranačkih sustava, nikakve prkos-organizacije uvrijeđenih i odbačenih, nego bujni stvaralački duh koji će narodnu koncentraciju uokviriti u više oblike političkog djelovanja, znanja i odgovornosti.

Hrvatski narod ne treba izgubljenih pojedinaca, ljudskih atoma, koji lepršaju s visokim zastavama da bi sebe i druge obmanjivali da se bave visokim poslovima, nego čvrste i svjesne skupine koje se u slučaju potrebe mogu naći na zajedničkom poslu. Na našem političkom području treba konačno da zavlada red kao i u drugim, politički razvijenim narodima, a ne neko maglovito koncentriranje na temeljima koji se sami po sebi razumiju. Ne može postojati čvrsta i odgovorna narodna zajednica, pa ni u emigraciji, ako nema čvrstih organizacija, čvrstih programa, vodstvenih skupina, odgovornosti i određenosti." [12]

[11] Članovi Središnjeg odbora prema korekcijama do 22. rujna 1992. su: Dušan Bilandžić, Ivan Brizić, Ferdo Bušić, Đurđa Cerić, Vito Čezmadžinski, Jakov Ćurić, Dubravko Horvatić, Slobodan Lang, Željko Luburović, Vladimir Ivković, Marijan Jurleka, Marijan Kajmak, Ivan Krolo, Vladimir Marić, Veljko Miljević, Nikola Muslim, Ljerka Mintas, Marijan Nejašmić, Anto Matković, Krsto Papić, Ivan Parać, Krešo Pavelić, Dinko Šimatović, Zvonko Puškarić, Milan Vuković, Mirta Županić, Andreja Vlahović, Marijana Sučević, Frane Laća, Jakov Gumzej, Danijel Ivin, Hrvoje Šošić, Eugen Pusić, Josip Grbelja, Ivica Kramarić i Jasenka Krizmanić.

Predsjednik Društva je Nikola Muslim, dopredsjednici su Ivan Brizić, Frane Laća, Dubravko Horvatić, Hrvoje Šošić. Glavni je tajnik Jakov Gumzej, a administrativna tajnica je Jasenka Krizmanić. Adresa društva je Zagreb, Trenkova 6, tel. 429-589, fax 430-592.

[12] Ivo Korsky: "Prema određenosti", **Republika Hrvatska,** br. 25, Buenos Aires, 10. travnja 1957., citirano prema knjizi I. Korskog "Hrvatski nacionalizam", Zagreb, 1991., str. 212.

"Moja je želja da više ne bude takvih žrtava, da se politički motivirani progoni nikad i nigdje više ne ponove." [13]

Slijedeći hrvatsku pravnu (političku) misao i određujući se prema karakteru države, stojim na stajalištu da treba sačuvati autonomiju pojedinca, koji jest i treba biti ličnost spram državi. Država u našim načelima i pogledima nema veća prava od pojedinca. Ako, dakle, ljudska prava definiramo kao drugu stranu suprotnosti u istoj ravni i značenju, mi otvaramo polje stalnog, sustavnog i uvijek aktualnog rada. Pojedinac radi u organizacijskoj ulozi, i to tvori našu istinu!

Djelovanje međunarodnih organizacija za ljudska prava u Hrvatskoj

1. U nedostatku podataka o radu međunarodnih organizacija za ljudska prava na tlu Hrvatske, prikaz ću temeljiti na osobnim saznanjima koja sam sticao godinama iz dokumentacije i javnih publikacija što ih izdaju pojedine međunarodne organizacije za ljudska prava.

2. Želim najprije podsjetiti na optimističku atmosferu, koja je kod nas u Hrvatskoj vladala sedamdesetih godina na polju rada za ljudska prava, što je bilo prihvaćeno i u međunarodnim pravnim krugovima i kod pobornika ljudskih prava u svijetu. Naše hrvatsko otvaranje, naše nade u ljudski lik socijalizma, zajedno s onim u Češkoslovačkoj (Češkoj i Slovačkoj) nisu bile nezamijećene u europskim i svjetskim krugovima, i nisu bile beznačajne za sudbinu Europe i svijeta. No te naše nade i ti naši pokušaji rada u prilog ljudskih prava pokopane su pučem u Karađorđevu 1971. g. [14] i padom

[13] Milan Vuković: "Sudski progon fra Joze Zovka — Član 133 KZ SFRJ nad Međugorjem", Zagreb, 1990.

[14] Pokušaj liberalizacije režima u bivšoj Jugoslaviji, od čega su zavisile prilike u Hrvatskoj na polju ljudskih prava, očitovao se između ostalog i u prihvaćanju većeg broja međunarodnih konvencija. Tako je npr. ratificiran: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, s protokolom i bez ikakve ograde (Sl. list SFRJ 7/71), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (Sl. l. SFRJ 7/71), Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije i dr.

liberalnog hrvatskog komunističkog vodstva, te s policijskim i sudskim progonima u kojima je prema nekim podacima stradalo 32.000 ljudi. [15]

3. Međunarodne organizacije za ljudska prava su postupno pokazivale znatnu pažnju ljudskim pravima i slobodama u Titovoj Jugoslaviji, a osobito od 1980. g., kad je umro tvorac te države. No tad su Albanci na Kosovu došli pod udar srpske represije i ljudska prava su postala rak-rana Jugoslavije, a izvješća Amnesty International počela su djelovati na demokratsku javnost Zapada.

4. U posljednje vrijeme izrazitu aktivnost u Hrvatskoj manifestira Helsinki Watch iz Washingtona, a u ime Ujedinjenih nacija g. Tadeusz Mazowiecki. Vijeće sigurnosti UN formiralo je komisiju za ratne zločine na tlu bivše Jugoslavije. Hrvatska sredina nije neosjetljiva na rad međunarodnih organizacija za ljudska prava. Dapače, objektivan promatrač mora priznati da sredstva javnog priopćavanja i vladina tijela reagiraju hitro na tvrdnje međunarodnih organizacija. Mi cijenimo visoku razinu profesionalnog rada na pojedinim slučajevima, a u tome međunarodne organizacije za ljudska prava imaju veliko i bogato iskustvo.

5. Poznato pismo Helsinki Watch-a od g. Jonathana Fanton i Jeri Leber predsjedniku dr. Franji Tuđmanu od 13. veljače 1992. g. bilo je izazvalo burnu reakciju. Odbor za ljudska prava Sabora Republike Hrvatske je 26. veljače 1992. g. održao sjednicu kojoj su prisustvovali i mnogi ministri u Hrvatskoj vladi. [16]

Premda je izvješće Helsinki Watch-a od 13. veljače sadržavalo netočnosti i krive zaključke, ipak je bilo korisno sa stajališta ljudskih prava, jer je potaklo preispitivanje činjenica

[15] Dr. Marko Veselica je u svom intervjuu iz 1980. iznio i ovaj podatak, te je zbog toga i uopće iskaza o stanju ljudskih prava u Hrvatskoj bio osuđen drugi put 1981. na 11 godina robije.

[16] Autor je osobno sudjelovao na toj sjednici. Hrvatsko društvo za zaštitu i promicanje ljudskih prava poslalo je u Washington i neke svoje primjedbe. Na sjedinici 26. veljače u ime tog društva tražio sam: (a) usuglašavanje kriterija i standarda ljudskih prava, (b) suradnju na prikupljanju i interpretaciji činjenica, (c) širenje pokreta za ljudska prava izvan stranačkih i državnih institucija.

o odnosima i ljudskim pravima u konkretnim prilikama, npr. u "Zadranki" i dr.

6. Osim Amnesty International i International Helsinki Federation for Human Rights (IHF), u Hrvatskoj su djelovale i djeluju i mnoge druge organizacije za ljudska prava, na čemu svim tim organizacijama izražavam zahvalnost. Mi u Hrvatskoj želimo primijeniti na naše nutarnje odnose kriterije i standarde ljudskih prava iz razvijenih zemalja. Međunarodne organizacije nam mogu mnogo pomoći (1) informacijama, (2) sugestijama, (3) praktičnim iskustvima, (4) zajedničkim sudjelovanjem u pojedinim pothvatima u Hrvatskoj i izvan Hrvatske. Mi nemamo razloga iskazivati nerazumijevanje prema kontaktima s državnim vlastima i tijelima Republike Hrvatske, ali želimo iskreno iskazati gostoprimstvo svakom tko dođe u Hrvatsku radi ljudskih prava. Svi su ljudi koji rade za ljudska prava naši prijatelji i to želimo iskazati u svakoj prilici.

7. Veliki broj hrvatskih državljana je sudjelovao i sudjeluje u radu međunarodnih organizacija za ljudska prava. U ovom času nemamo podatke o tom, ali ćemo se truditi srediti i to područje, u čemu nam mogu uvelike pomoći naši sugrađani. Naime, sve do 1990., kad je u Hrvatskoj nestao jednostranački totalitarizam, kontaktirati s međunarodnim nevladinim organizacijama, a posebno biti njihov član, bila je životna opasnost. Našim hrabrim sugrađanima, koji su to bili i koji su radili i ranije za ljudska prava, iskazujemo izraze štovanja.

Ante Birin:

ODNOS HRVATSKIH SRBA PREMA HRVATSKOJ 1941.-1991.

Da li će hrvatski Srbi napokon shvatiti da se moraju pomiriti sa činjenicom da je Hrvatska nezavisna država, i da tu činjenicu moraju prihvatiti, te prestati biti pijuni tuđih imperijalnih interesa, žele li živjeti u toj državi, stvar je koja će predstavljati odlučnu prekretnicu u pitanju daljnjeg suživota.

Htjeli mi to priznati ili ne, činjenica je da je većina srpskog pučanstva u Hrvatskoj krenula stazama rušenja hrvatske države, države koja nije samo država Hrvata, već svih njenih građana. I Srba i Čeha i Slovaka i Mađara i Talijana. Nastojanje da se krivicu za ovaj rat prebaci na "manjinu" Srba koji su potom silom oružja za sobom povukli preostalu "većinu", zatvaranje je očiju pred istinom, a prešućivanje istine nam neće donijeti mirnu budućnost. Jer ne može 10 naoružanih ljudi prisiliti ostalih 90 da pristanu uz njih, ako im se ovi odlučno protive. Ali ako tih ostalih 90 ljudi prešutno prelazi preko nasilničkih postupaka prve desetorice, onda i oni postaju saučesnici u tom djelu.

Još su nam u sjećanju rezultati prvih slobodnih izbora 1990., kad su Srbi većinu svojih glasova povjerili Srpskoj demokratskoj stranci (SDS) i Savezu komunista (čiji su srpski članovi čim je počela pobuna prešli četničkoj SDS). Sjećamo se i njihova glasovanja za "autonomiju", kojem je odazov bio masovan, iako je tadašnja hrvatska vlada pokušala minorizirati broj glasača i rezultate glasovanja. Sjećamo se i prvih barikada, i prvih oružanih sukoba i prvih zločina nad hrvatskim, i drugim nesrpskim, civilnim stanovništvom. Nije se tada čuo niti jedan srpski glas u obranu Hrvata i Hrvatske, niti jedan skup koji bi osudio četničko divljanje. Ništa.

Danas se od strane dijela srpskog stanovništa, koji su okupljeni oko Srpske narodne stranke (SNS), čuje glas ra-

zuma i konstruktivnih dijaloga, a taj je glas hrvatska vlada objeručke prihvatila (postavljajući Milana Đukića, predsjednika SNS-a, za potpredsjednika Sabora). Ali, nažalost, SNS ne predstavlja niti petinu, a kamoli većinu srpskog naroda u Hrvatskoj (što su pokazali i zadnji saborski izbori).

Još su većina oni koji razmišljaju politikom sile poput SDS-a, ili umotani u celofan građanske stranke traže konfederalizaciju Hrvatske, na hrvatski i srpski dio, poput Pupovčeva Srpskog nacionalnog foruma (SNF). Razlika između ove dvije stranke samo je u metodama, ali cilj ostaje isti — razbiti i osakatiti Hrvatsku.

Ti isti i dalje ne mogu shvatiti da su u Republici Hrvatskoj ravnopravni, ali da nisu i da nikada više neće biti gospodari Hrvatske, da više nikada neće biti favorizirani prilikom zapošljavanja, dobivanja stanova, plaća... Tu ravnopravnost oni ne mogu podnijeti i zato će se udružiti sa svakim tko bi im mogao osigurati da će oni biti iznad ostalih. To nam je pokazala naša povijest, kako ona dalja, tako i ova bliža. Srbi su uvijek do sada imali neslavnu ulogu u našoj povijesti, tuđinu su bili sluge, a nama krvavi upravitelji.

☆

Kako su Srbi u Hrvatskoj reagirali na samo proglašenje NDH 10.IV.1941., svima nam je poznato.

Uspostavljanje Nezavisne Države Hrvatske doživio je dio Srba kao svoj veliki poraz, te su se, ne mogavši se pomiriti sa stvaranjem hrvatske države, okrenuli svima koji su im bili spremni pomoći u njihovom rovarenju protiv države. Svog najvećeg saveznika u tom poslu pronašli su u talijanskim fašistima, koji na uspostavu hrvatske države također nisu gledali blagonaklono, osobito zbog toga jer im je nova država smetala u ostvarivanju njihovih teritorijalnih pretenzija.

Najteže je bilo u sjevernoj Dalmaciji (tj. Kninskoj krajini) i u Lici, krajevima s većinskim srpskim pučanstvom, gdje je vlast bila čvrsto usredotočena u rukama velikosrba. Ovdje je i strah Srba pred osvetom domaćeg hrvatskog pučanstva bio veći, jer je situacija u Lici i sjevernoj Dalmaciji bila po Hrvate nepodnošljiva. Pritisci, maltretiranja, progoni i mučenja bila

su ovdje učestalija nego u drugim krajevima Hrvatske, osobito nakon oružane akcije ustaša 6.IX.1932. (tzv. Lički ustanak).

Uvidjevši da ih zbog njihove protuhrvatske politike nova hrvatska vlast sigurno neće nagraditi, dio se srpskih političara iz Like i sjeverne Dalmacije sklonio u Beograd, dok je drugi dio ostao i povezao se s nosiocima talijanske civilne vlasti te talijanskim vojnim zapovjedništvima.

Glavni pokretač, motorna snaga svih protuhrvatskih akcija bio je dr. Niko Novaković-Longo iz Knina, poslanik Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ) i bivši ministar te član Glavnog odbora JRZ. Dr. Novaković-Longo je i prije rata održavao dobre veze s pojedinim talijanskim vlastodršcima u Zadru, kojima se vjerojatno koristio i u ovim akcijama.

Konkretna akcija protiv NDH započeta je najprije u sjevernoj Dalmaciji agitiranjem među srpskim pučanstvom, s ciljem da se talijanskoj vladi podnese zahtjev za pripajanjem tih krajeva Italiji, te su se u tu svrhu počeli prikupljati potpisi. Prve takve "molbe", već početkom svibnja 1941. (dakle prije bilo kakvih "progona" Srba), predaju dr. Novaković-Longo i Boško Desnica (odvjetnik iz Obrovca) najprije prefektu u Zadru, a nekoliko dana kasnije i civilnom komesaru u Splitu A. Bartolucciju. U njima traže "u ime 100.000 pravoslavnih Srba sjeverne Dalmacije" da se to područje pripoji Italiji.

Istovremeno se u pojedinim dalmatinskim gradovima organiziraju odbori za prihvaćanje i smještaj srpskih "izbjeglica". Prvi takav odbor osnovan je u Splitu krajem svibnja, a na čelu odbora se nalazio pravoslavni pop Sergije Urukalo, prije rata utjecajan i s dobrim vezama na dvoru. Da je ovaj odbor radio sasvim legalno, potvrđuje i činjenica da je bio prijavljen talijanskim vlastima, od kojih je dobivao dozvole za boravak i propusnice. Osim ovog splitskog odbora, svojom su se djelatnošću isticali i odbori u Kistanjama, Obrovcu, Benkovcu i Šibeniku, koji su novac za svoje djelovanje dobivali od talijanskih faktora zainteresiranih da steknu utjecaj na rad tih odbora i da se s njima povežu u protuhrvatskoj borbi.

Hrvatska je bila osakaćena prinudnim potpisivanjem Rimskih ugovora 18.V.1941. Dio velikosrpskog nastojanja bio

je time postignut, ali njima to još nije bilo dovoljno. Hrvatska se, iako teritorijalno osakaćena, gradila kao nezavisna država, što četnički element nije mogao podnijeti. Zato je trebalo raditi na zatiranju temelja hrvatske države, hrvatskog grada, sela i čovjeka. U svako vrijeme i na svakom mjestu. Nažalost, četnici su se držali toga više nego dosljedno.

U lipnju 1941. pojačavaju se progoni Hrvata u anektiranom dijelu Dalmacije. Gdje je to moguće, te se progone prepušta srpskom elementu, kako bi se još više produbila međusobna mržnja. U tu svrhu dopušta se uspostava četničkih jednica u Kistanjama, Bribirskim Mostinama i Smilčiću, a na otoku Lazaretu (kod Preka) se uređuje jedan četnički vojni logor, dok se drugi takav logor organizirao u Erveniku, također uz znanje i pomoć talijanske vojske.

Talijanska II. armata, polovicom lipnja 1941., prenosi organiziranje četnika i na samo hrvatsko državno područje. U tu je svrhu talijanskoj vojsci trebalo strateški važno mjesto Obrovac, koje je razgraničenjem od 18.V.1941. pripalo Hrvatskoj. Da bi II. armata mogla nesmetano surađivati s četnicima, 14.VI.1941. silom je odstranjena mala oružnička posada iz Obrovca. Hrvatsko zapovjedništvo iz Knina, saznavši za nemile događaje, šalje u Obrovac jednu manju oružanu postrojbu, kojoj je, međutim, talijanska vojska spriječila ulaz u Obrovac. Obrovac je tako postao središtem četničke organizacije za anektirani dio Dalmacije i nesmetan most za prebacivanje četnika u Hrvatsku. Talijanska vojska je, štoviše, sprečavala hrvatskim vlastima da zatvore taj dio svoje granice, kako bi, u svrhu podizanja ustanka u Hrvatskoj, mogli nesmetano prebacivati četnike preko hrvatske granice.

24.VII.1941. vođe četničke pobune, Momčilo Đujić, Boško Desnica, Savo Omčikus i Vlado Novaković, održali su sastanak sa zapovjedništvom talijanske II. armate, na kojem je zaključeno da će četnički pobunjenici raditi da se anektiranom dijelu Dalmacije još priključe Gračački i Kninski kotar, te da neće napadati talijanske vojne i civilne objekte, a Talijani su zauzvrat obećali da će četnicima s anektiranog područja dozvoliti nesmetan prijelaz na hrvatsko državno područje, da će kod prijelaza granice spriječiti bilo kakav hrvatski oružani otpor, te da će pomagati četnike oružjem i novcem.

Samo tri dana nakon ovog sastanka, 27.VII., izbila je buna u nekoliko područja NDH: sjevernoj Dalmaciji, južnoj Lici, Kordunu i Bosanskoj krajini, krajevima u kojima je većinsko srpsko pučanstvo. A taj je dan u kasnijoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj bio određen i slavljen kao dan "ustanka naroda Hrvatske". U područjima gdje je većinsko bilo hrvatsko i muslimansko pučanstvo bune tada nije bilo. "Ustanak" ne samo da nije bio "ustanak naroda Hrvatske", već je bio čisto velikosrpski te je imao izrazito protuhrvatski i protumuslimanski karakter. U svim pobunjenim područjima napadano je hrvatsko i muslimansko pučanstvo, njihova sela su bila uništavana, a pučanstvo je bilo prisiljeno bježati u gradove, da bi spasilo goli život.

O meti napada "hrabrih ustanika" i njihovu krajnjem cilju, etničkom čišćenju zamišljenih srpskih teritorija, govori nam jedan vojni izvještaj:

"Cijeli hrvatski živalj morao je pred akcijom četnika napustiti svoje domove i povući se u Knin. . .

. . .bilo je 2.000 izbjeglica iz okolnih sela koji se sada postepeno vraćaju kućama gdje često nalaze samo pustoš. U Mokrom Polju ustanici su ubili 8, Očestovu 6, Polačama 12, Gornjem Erveniku 5, Strmici 27, Plavnu 15 Hrvata."

No, najveći pokolj zbio se mjesec dana kasnije, kada je Kulen-Vakuf spaljen, kojom je prilikom ubijeno 1.305 osoba, uglavnom žena i djece, isključivo katoličke i muslimanske vjere.

Kako se pobuna dalje razvijala, i što je više jačala, zločini četnika i partizanske im subraće bili su sve veći i monstruozniji, a kulminaciju su dosegli 1945. bleiburškim pokoljem, najkrvavijom točkom u tisućgodišnjoj povijesti hrvatskog naroda.

☆

U poslijeratnom periodu Srbi su u Hrvatskoj preuzeli cjelokupni upravni aparat, a policija, vojska, tajne službe su popunjavane isključivo Srbima. Bila je to "ravnopravnost" kakvu su oni oduvijek priželjkivali. Hrvati koji su željeli uspjeti u poslu i napredovati u upravnom aparatu morali su zauzvrat prodati sebe, zaboraviti svoju narodnost i svoj na-

rod; dapače, takvi su Hrvati bili bezobzirniji i od samih Srba jer su se morali pokazati dostojnim "povjerenja" srpskih naredbodavaca.

A ti naredbodavci su bili hrvatski Srbi, koji su Hrvatskoj, zauzvrat što ih je hranila i davala gostoprimstvo, izbijali krv i suze.

Dolaskom Slobodana Miloševića na vlast u Srbiji 1986. započinje uzlet srpskog nacionalističkog imperijalizma, potaknutog od samog Miloševića, koji ga je vješto koristio u svoje svrhe. Učvrstivši se na vlasti, Milošević je započeo svoju imperijalističku politiku, koja je i srušila Jugoslaviju. Pod naletom Miloševićeve "antibirokratske revolucije" redom su padala rukovodstva na Kosovu, u Vojvodini, Crnoj Gori, gdje su na vlast dovedeni Miloševiću vjerni pijuni.

No, trebalo je srušiti onu najvažniju i najopasniju točku, koja je mogla ugroziti srpske imperijalne planove — Hrvatsku. U Srbiji je odmah započela žestoka antihrvatska kampanja. Pronalazile su se i izmišjale nepravde nanesene hrvatskim Srbima u bliskoj prošlosti, potencirale su se priče o "ustaškim zločinima", navodili su se dokazi o ugroženosti Srba u Hrvatskoj, o njihovim otpuštanjima s posla samo zato jer su Srbi i ostale nebuloze. A hrvatski Srbi umjesto da odbace takvu politiku, spremno su je prihvatili i, dapače, preuzeli jednu od vodećih uloga u toj kampanji. Osjetili su da bi njihova "ravnopravna" uloga u životu Hrvatske mogla biti ugrožena, te su se brže-bolje priključili Miloševićevoj politici.

Situacija u Hrvatskoj počela se opasno zaoštravati u ljeto 1989., kada su prvi slobodni izbori u Hrvatskoj bili na vidiku. Poprište prvih sukoba s "domaćim" Srbima i njihovom bratijom iz Srbije bila je jadranska obala. Te udružene srpske snage su odlučile Hrvatima pokazati tko je gazda, te su pokušali "potkresati" krila hrvatskom nacionalnom preporodu koji je bio u tijeku.

Jedna od prvih žrtava toga srpskog šovinizma pada u turističkom središtu šibenske općine, u Vodicama. Život 28-godišnjeg Željka Bosotina, prekinut je hicima iz poštolja, samo zato jer taj odvažni mladić nije dozvolio da mu se pred rodnom kućom vrijeđa domovina.

Po cijeloj dalmatinskoj obali dolazi do sukoba domaćeg hrvatskog pučanstva i velikosrba. Sukobi u Rogoznici, Trilju, Zablaću bili su samo preteča onog što će se kasnije, ali u mnogo širem i krvavijem obujmu događati u Hrvatskoj, iako su i oni prijetili da se pretvore u iskru koja će zapaliti požar. Na sve se te događaje nadovezala "proslava" 600-godišnjice kosovske bitke u Kninu 16.VIII.1989. "Proslava" nije ni imala te elemente već je izrasla u jedan veliki antihrvatski miting, gdje su hrvatski Srbi spremno prihvatili ideje koje su im donijela njihova srpska braća. Ponovno su ustali protiv Hrvatske u nadi da će je opet pokopati i vratiti 40 godina unazad.

No, Hrvatska je bila nemoćna da tog ljeta išta poduzme. Na vlasti su još bili komunisti, čiji je srpski kadar revno stao u obranu svoje "ugrožene" braće. Međutim, 30.V.1990., nakon premoćne pobjede na izborima, vlast u Hrvatskoj preuzima HDZ. Uvidjevši da velikosrbi neće prezati ni od upotrebe oružja, hrvatske vlasti počinju stvarati zametke budućih hrvatskih obrambenih snaga.

Zamijetivši da Hrvatska radi na organiziranju obrane, Srbi su odlučili ubrzati svoje ratne pripreme. Tako su 18. VIII.1990 u Kninu osvanule barikade, a samo dan kasnije, 19.VIII., izbila je otvorena oružana pobuna protiv Hrvatske. Uvertiru u prave ratne sukobe predstavljali su događaji u Petrinji 1.X.1990. te u Pakracu 4.III.1991., da bi kulminirali događajima u Borovu selu 3.V.1991. i prerasli u otvoreni rat s velikosrbima koje je pomagala JNA.

Sve što je slijedilo nakon toga znamo svi vrlo dobro. Naša "braća" su nam, ne okrenula leđa, već zabila nož koji probada srce. Postupili su tako ne samo oni dojučerašnji susjedi za koje smo znali da nam ne misle dobro, nego također i mnogi od onih prividno mirnih i staloženih koji se nikada nisu javno i otvoreno isticali ekstremizmom, ali koji su postojano radili na rušenju Hrvatske. I tek kada Srbi odbace iluziju da mogu biti gospodari u Hrvatskoj, i kad prihvate Hrvatsku kao svoju, i počnu raditi za njenu dobrobit, bit će moguć suživot. Svako drugo rješenje ostat će samo prisilna (ne) trpeljivost.

Zlatko Tomičić:

Mihovio Pavlinović

Preporoditelj dalmatinskih Hrvata

NARODNJAŠTVO I PRAVAŠTVO

Iz neobjavljene knjige
GODINA VELIKOG POVRATKA
(Hrvatski dijaci i junaci)

I.

Mihovio Pavlinović rođen je 28. siječnja 1831. u Podgori kod Makarske. Tu je i umro 18. svibnja 1887. Osnovnu školu svršio je u Makarskoj, gimnaziju u Splitu, bogosloviju u Zadru. Već god 1849. snovao je s drugovima o preporodu Dalmacije. Godine 1854. zaređen je. Od godine 1854. do 1870. župnik je u Podgori. Progonjen je u vrijeme apsolutizma. U ustavnom razdoblju izabran je u Vrgorcu zastupnikom. U potalijančenom dalmatinskom saboru poče junačku borbu za hrvatska prava. I to govoreći hrvatskim jezikom.

Počeo je i pisati u **Narodnom listu** i **Koledaru Matice dalmatinske.** Sve u obranu naroda. Kada Sabor nije radio uvijek je putovao. Tako je proputovao Hrvatsku, Crnu Goru i Srbiju, da bi upoznao ljude i prilike. Godine 1865. izabran je u Đakovu u Hrvatski sabor. I na taj je način dokazivao svoju želju za sjedinjenje Hrvatske s Dalmacijom. U Hrvatskom saboru 3. veljače 1865. izrekao je svoj znameniti govor o cjelokupnosti hrvatskih zemalja. On je to postavio kao pitanje života i smrti hrvatskog naroda. Važna je i njegova borba s Lapenom, ljutim vođom Talijanaša god 1867. Godine 1870. preselio se u Zadar te su preustrojili list **Il Nazionale** u potpuno hrvatski list — **Narodni list.** Zastupnik je u carevinskom vijeću 1873-1880. U bečkom parlamentu prvi je progovorio hrvatski unatoč bijesa Nijemaca. Kao što piše Knjiga **Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925.** bio je neustrašivi vođa i preporoditelj naroda i strah i trepet neprijateljima svojeg naroda.

Objavio je: **Pjesme i besjede, Različiti spisi, Hrvatski razgovori, Ognjišar, Kotari.** Preveo je Smilosovog **Radišu Bog pomaže.** Za veliki hrvatski rječnik u izdanju Akademije prikupio je pet tisuća riječi i darovao ih JAZU. Isto tako je poklonio i veoma uzornu zbirku **Narodnih pjesama** Matici hrvatskoj.

Prikupljao sam njegove misli i pratio ga na njegovim putovanjima, slijedio njegove putopise.

Mihovio Pavlinović izricao je svoje misli otvoreno, mudro, bez uvijanja. Jezik je njegov hrvatski, stari, neiskvaren. Borio se za elementarno pravo narodnosti, za hrvatsku samobitnost. Imao je oćut za jezik svojega naroda, za pučki izričaj koji se pretvara u umni govor mislećih Hrvata. I on je na svoj način bio pravaš, znao je da bez državnog prava ne može se izboriti nijedno posebno pravo naroda.

II.

Za nas u današnje vrijeme osobito su važni njegovi **Razgovori o slovenstvu, jugoslavenstvu, Srbo-hrvatstvu,** koji su kasnije u vrijeme NDH, objavljeni kao **Razgovori o hrvatstvu, srbstvu i jugoslavenstvu.** Tu razgovaraju Petar Duvnjak, Steva, Gospar Vlaho i Kapetan Risto. Razgovor se vodio u Trstu. Steva je bio bubalo i skakalo s crnim ćulavom na glavi. Steva kaže:

"Rimljane najprvo valja nam utući... Dušan Silni, znao je onaj što je radio"...

Vlaho misli da se treba ujediniti slavenstvo, ko što se ujedinila Italija, Gjermanija i sve civilizirane nacionalitadi...

Petar kaže, da svaki puk ima svoje državno pravo; po tom pravu svaki posebice živi kao narod.

Vlaho se opet pita: Zar da Slavija ne može postati jedan nacion?

Petar misli da kod Slovinaca nema nijednog za to preduvjeta.

Vlaho kaže, da je Hrvata četiri milijuna, a Steva prosvjeduje i tvrdi da Hrvata ima samo 800 tisuća, a da su Dalma-

cija, Bosna, Hercegovina, Krajina, Slavonija — da je sve tu puno Srbadije i da su sve to srpske zemlje. A Šokci i Bunjevci to su Srbi vjere latinske. I dalje: "Hrvata nema ni jedan milijun. Oni su slabi ratnici... Godine 1242. spasili su Srbi kralja Belu IV. od Tatara... Dalmacija je prastara srpska zemlja! Najpre Dubrovnik bio je glavni i prestoni grad srpski... Na suhu do mora žive skoro sami Srbi...

Petar pita: Dakle bi tako bila u Dalmaciji tri diela Srba, a jedva četvrti dio Hrvata!?

Steva: Nema ni puna četrtina!... Dakle nema ni Hrvata pravo, ni Bugara na balkanskom poluotoku: Srbi su to svi i svuda, kume moj dragoviću.

Vlaho: ... Ali opet ne mogu hititi kako bi se vi zakonom zvali pravoslavni: jer tad svi drugi naravno cienit je da su neslavni iliti po vašoj gramatici krivoslavni... Što biste vi kazali da se katolici zovu Pravovjerci?... — Pa gle, ni državni zakon ne dopušta, da koja vjera sebe naziva takim imenom, kojim bi se moglo nanieti uvrede drugoj kojoj priznanoj vjeri. Stoga je pametno odredjeno, da se vi pišete i zovete grkoiztočnjaci, ko što i jeste... Svi narodi Grke po vjeri zovu grkoiztočnjake; a negrke, koji grčku vjeru sliede, starinom zvahu u Dubrovniku vlahe, a po Dalmaciji grkaće (hrkaće). Vidji dakle, kamo ti srbska vjera!?

Petar: ...A Srbija bi htila, da na razvalinah inih naroda i država, sagradi samo Veliku Srbiju... Nije li se Srbija s Turčinom pogagjala za bošnjake? Nije li se pogagjala i s Magjarom i s Talijanom o glavi Hrvata?

Steva: Banbadava vaša sofistika: srbska misija, to je: svecelo srbstvo ujedinjeno.

Vlaho: Vidji, Steva je ko vještica: kad se namaže, neće ni o trn, ni o grm, već na pometno guvno...

Petar: Pa ja velim, da Jugoslavija i jugoslavenstvo, u smislu jednoga naroda i jedne države, da je to prazan san, ili gola golcata laž, pritvorstvo, da se lude glave navedu lašnje na srbsku meku...

Vlaho pita: zašto?

Petar: Evo zašto: ako se Jugoslavijom teži na posrbljenje Hrvata, Bugara i Slovenaca, to je nedostojno pritvorstvo; inače Jugoslavija ti je prazan san, jer je ime stvari, koje na svietu danas nema, nit je ikad bilo. Skup zemalja na slo-

vinskom jugu, u kojoj stanuju različiti slovinski narodi, ti možeš zvat da je Jugoslavija; ali ti to svedjer ostaje lopta od tri četiri strojke.

Kapetan Risto: To bi dakle bilo Jugoslaviji, ko preraslој djevojci: pomrli svatovi. Nisu to u Jugoslaviji dakle Srbi?

Petar; Da, ima tu Srba; ali su uz Srbe i Bugare i Hrvati i Slovenci, ne brojeć Arnaute, Rumunje, Cincare i Osmanlije.

Steva: To je sve jedan jezik i narod srbski.

Petar: Potamote, Steva. Reci, jedna je zemlja, ako i kojekud okrnjena; jedna je zemlja, ali nit je jedan jezik, nit je jedan narod; nego su na jugu slovinskom, iliti u toj Jugoslaviji tobožnjoj, četiri ili najmanje tri srodna naroda.

Vlaho: Pa zašto se ti narodi ne bi mogli stopit u jedan narod?

Petar: Jerbo nisu prietop, nego su to živa i različita sobstva: svako sa svojom povjestnicom, sa svojom državnom osebinom, sa svojim imenom, sa svojom knjigom, sa svojom samosviesti.

Vlaho opisuje kako bi se mogla stvoriti Jugoslavija. Petar na to odgovara što bi Srbi morali učiniti da stvore Jugoslaviju: Dakle prije svega valjalo bi propušiti Turke tamo daleko i iza Stambula; pa Ugarsku potopit Dunavom da nikad se odsekne; te napokon opuhati s lica zemlje Austriju; i tada rat s Hrvati.

Vlaho: Rat s Hrvatima, za ljubav Božju!? Što to kažeš, Petre?

Petar: Eh da, gosparu moj, kažem ti istinu: rat s Hrvatima!

Steva: Pas im se mesa najeo! Mi ćemo te Hrvate utući! Trojedna je kraljevina puna puncata Srba. Kajkavaca i bodula, nema ih milijon; pa gle, kud šibaju! Mi ćemo ih predati Magjaru ili Švabi; mi ćemo ih utući! Utući do jednoga, pasje im vere šokačke! Hrvati su bez Srba nitko i ništa! Rsom srzni, rukom vrzni, ljucki rsu, Srbine!

Petar: Hrvati i Srbi nisu jedan narod: po životu duševnome; nisu jedan povjestnicom i težnjom; nisu jedan narodnodržavnim pravom: u jednu rieč, Hrvati i Srbi ne imadu jedne iste narodne sviesti, ni jedne težnje. Čuli ste ono glasovito: Si duo faciunt idem, non est idem.

Steva: Oh, oh! sad i latinski! Taki su ti šokci! Rimpapina Propaganda! Duo... faciunt... jidem. Jedite, jedite besa!"

Eto tako se i govorilo i mislilo još u prošlom stoljeću. Svi današnji hrvatsko-srpski problemi već su onda opstojali. To je pisano god. 1876.

III.

Ti su **Razgovori** pisani kao odgovor na srpska presizanja za Bosnom i Hercegovinom, a isto tako to je bio odgovor i na pokušaje da se hrvatskom jeziku i hrvatskoj kulturi nametne srpsko ime. Pavlinović je bio jedan od prvih, uz Starčevića i Kvaternika, koji su se odupirali protuhrvatskim tendencama u političkom i kulturnom životu ondašnje Hrvatske. Ono što je vidljivo na začudan način da je srpska promidžba uvijek ista: kakva je danas takva je bila i prije jednog stoljeća.

Ivan Cerovac je u nakladi **Worldwide** u Londonu godine 1989. objavio **Razgovore** don Mihe Pavlinovića. Tu je knjižicu opremio i vlastitom raspravom kao prilogom tom djelu pod naslovom **Problem hrvatsko-srpskih odnosa danas.** Tu on dokazuje kako srpska politika svakog Hrvata e o i p s o drži svojim neprijateljem. U novije vrijeme se srpska politika posve okrenula svojem najvažnijem neprijatelju — Hrvatima, koji žive u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Cerovac kaže, da je nova velikosrpska kampanja probudila takve strasti, da se čini kako je razumno rješenje nemoguće.

On se vraća natrag, ide u povijesni razvoj, pa ustanovljuje brojne povijesne činjenice. U poglavljima "Pravoslavlje u hrvatskim zemljama", "Prodor srpske državne misli u Hrvatsku", "Srpska kneževina i kraljevina", "Položaj hrvatskih zemalja u 19. stoljeću", "Kraljevina Jugoslavija", "Nezavisna država Hrvatska" prikazuje taj povijesni razvoj. U dijelu "Suvremena politika" on u poglavljima "Komunistička Jugoslavija", "Uzroci spora", "Gospodarski položaj", "Sukob ili mir", "Jedino moguće rješenje: PODJELA", "Hrvatska država" raspravlja i o toj problematici.

Cerovac kaže, da su Srbi imali jedan globalni osvajački plan, koji se temeljio na **Načertanijama** Ilije Garašanina iz godine 1844. To je bio samo okvirni plan, prema kojem su se svake godine izrađivali godišnji planovi, koji su se zvali Ustavi, po kojima je u hrvatskim zemljama Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Slavoniji, ali i u Crnoj Gori i u Macedoniji djelovala mreža srpske propagande. Propagandna područja bila su podijeljena na Sjeverno i Južno područje, a svakom području na čelu je stajao Kolovođa. Oni su postavljali i nadgledali rad agenata, a ovi su opet nadgledali rad načelnika po nahijama. Zadaća svih tih instrumenata bila je širenje srpske državne misli u nesrpske krajeve.

Tajna srpska ustrojba **Crna ruka** organizira 1914. u Sarajevu atentat na austrougarskog prijestolonasljednika Ferdinanda i time izaziva I. Svjetski rat u nadi da će nakon pobjede u ratu Srbiji pripasti južnoslavenski dijelovi Austrougarske monarhije.

S druge strane Hrvati početkom 19. stoljeća započinju s Hrvatskim narodnim preporodom, u prvo vrijeme zvanim Ilirskim preporodom. Bilo je to 1830. Taj preporod nastoji obnoviti staru hrvatsku državnu misao: okupiti u jedno sve ogranke hrvatskog naroda. I bilo je uspjeha — u roku od samo jednog desetljeća uspijeva mladim "ilircima" ostvariti čudo preporoda. Probuđene složne mlade snage stvaraju nove ustrojbe kulturnog, političkog i gospodarskog života. No od samog početka tog preporoda hrvatska se državna misao sukobljuje s madžarskom i srpskom političkom idejom, koje u hrvatskim zemljama vide moguće smjerove svoje ekspanzije.

Prvi rezultati narodnog preporoda, piše Cerovac, pokazuju se god. 1848. koja u životu Hrvata predstavlja prekretnicu povijesnog razvitka. Hrvatski Sabor ukida kmetstvo, prima u svoje redove najbolje predstavnike hrvatske inteligencije, proglašuje jednakost svih društvenih staleža i skupina. Udara novi smjer, da bi Hrvatska postala uistinu jedna moderna država. Ban Jelačić navješćuje rat Madžarima i pripaja matici zemlji Rijeku i Međimurje. Khuen Hedervary ojačava i podiže Srbe u Hrvatskoj i utemeljuje novu, pogibeljnu tradiciju kod Srba u Hrvatskoj. Dok su desetak godina ranije hrvatski grčkoistočnjaci bili suradnici Starčevića i Kvaternika i pravaši, sada se to mijenja. Srbi se početkom

stoljeća ćute u Hrvatskoj tako jaki da usred Zagreba najavljuju Hrvatima rat "do istrage vaše ili naše"!

Već sama činjenica da Austrija nije htjela priznati opravdane hrvatske zahtjeve omogućila je hice Gavrila Principa u Sarajevu, veli Cerovac.

Prelazeći na razdoblje Kraljevine Jugoslavije i Nezavisne Države Hrvatske Cerovac kaže, da je srpska imperijalna politika hrvatske zemlje držala plijenom dobijenim kao odštetu za sudjelovanje u ratu. Na udaru je u Hrvatskoj i hrvatska kultura i hrvatski jezik, i uvodi se u Hrvatsku nasilno ćirilica. U to se vrijeme uzdiže svijetao lik Stjepana Radića kao velikog borca za hrvatska prava koji se bori za očuvanje hrvatskog integriteta i identiteta u toj novoj monstr-državi.

Hrvatska je politika dovedena u položaj da se mora boriti za temeljne sloboštine hrvatskog naroda, čak i za njegovo fizičko i kulturno opstojanje. Zbog toga, veli Cerovac, hrvatsko-srpski sukob dobija nakon 1918. jednu sasvim novu dimenziju i postaje oštriji, ogorčeniji, pa i okrutniji.

U novije vrijeme brutalan obračun s Albancima na Kosovu bio je samo opomena i prijetnja Hrvatima. Što se tiče Srba u Hrvatskoj on kaže: Tako dugo dok Srbi koji žive u Hrvatskoj budu svoju domovinu i s njom sve Hrvate smatrali svojim neprijateljima, tako dugo neće biti moguć sporazum. Tako dugo dok se Srbi u Hrvatskoj postavljaju kao tutori hrvatskoj politici i za sebe traže utjecaj daleko veći od onog koji je primjeran njihovoj brojčanoj zastupljenosti, hrvatska politika na to ne može pristati. Osim toga Srbi u Hrvatskoj nikako da shvate da su oni samo puki instrument u ruci velikosrpske politike.

U odsjeku **Sukob ili mir** Cerovac tvrdi, da bi bila prava ludost tvrditi da je hrvatsko-srpski sukob danas u interesu bilo Hrvatima bilo Srbima.

I na kraju Cerovac daje svoj protuprijedlog u poglavlju pod naslovom **Jedino moguće rješenje: PODJELA.** Tu on kaže, da bez podjele i bez hrvatske države nije moguć sporazum sa Srbima u Hrvatskoj, jer dakako da hrvatska politika ne može prihvatiti političko tutorstvo srpske manjine. I dalje on veli: Dakle, bez stvaranja neovisnih država Hrvatske i Srbije, nije moguć mir između Hrvata i Srba, čak niti mir između Hrvata i hrvatskih Srba.

I na to iznaša zadnji prijedlog: kakvu hrvatsku državu mi Hrvati tražimo. To je iskazano ovim riječima:

"Mi tražimo hrvatsku državu, slobodnu i neovisnu, u njenim povijesnim granicama, što znači da uz današnju SR Hrvatsku i SR Bosnu i Hercegovinu tražimo zapadnu Bačku sa Suboticom, Boku Kotorsku, Sandžak i Srijem."

IV.

Uz tu raspravu Ivana Cerovca ovo izdanje donaša i faksimil uvoda u iste **Razgovore,** koji su izašli u Zagrebu godine 1943. nakladom **Galebovi** s predgovorom koji je napisao doktor Marin Pavlinović u Zagrebu dne 31. kolovoza 1943. I on je u svojem **Uvodu u Razgovore** izrekao dosta važnih misli. Tako, recimo, Cerovac kaže:

Marin Pavlinović raspravlja stavove i misli iz don Mihinih **Razgovora.** Prikazuje kako ih postavlja don Miho i ocjenjuje. Prvo, slavenska federacija ili konfederacija pod vodstvom ili pokroviteljstvom Rusije nije drugo nego sanjarija, jer se Slaveni dijele na brojne narode — pa ih nabraja — a svaki od tih naroda ima svoju knjigu i svoju povjestnicu, ima svoje državno pravo, po svom pravu svaki posebice živi kao narod; i svaki ima od njih svoj put boreći se i razvijajući svoju osebinu u knjizi i u vlastitom životu narodnodržavnom. Toj sveslavenskoj "aždaji" palo bi žrtvom mnogo manjih slavenskih naroda — ona bi nam opuhala jezike, ime, svijest i sve što koji narod ima najmilijega i najsvetijega — "a izvela bi na razvalinah našega doma nov rod, što naš nikako ne bi već bio".

A osobito Francuzi vole "la nation Slave", a francusko obuhitanje svih Slavjana u jedan snop — prazna je riječ.

Kao što Petar Duvnjak ne vjeruje u jedinstvenu slavensku državu tako ne vjeruje ni u obstojnost i trajnost Jugoslavije i jugoslavenstva pod vodstvom umišljenog srbskog Piemonta.

Kako je gospodin Stevo zastupnik, sljedbenik i tumač velikosrpske zavjetne misli, to se on uporno opire svim razložitim Petrovim tvrdnjama, koje počivaju na velikom iskustvu, shvaćanju stvari i jakim izvorima. Za njega sve postoji što za Petra ne postoji; njemu je sve srpsko što za Petra nije

srpsko ili je hrvatsko. Tako je njemu slavenska država koja će tobože nastati iz svih drugih slavenskih država i naroda prirodna i lako moguća; Jugoslavija koja će igrati ulogu talijanskog Piemonta jedina mu je moguća politička tvorevina, Bosna mu je čest srpske države itd.

Petar Duvnjak mnogim dokazima dokazuje hrvatstvo Bosne. Dosta je veliki broj dokaza on iznio kako je to bilo tijekom cijele hrvatske povijesti. Na Stevinu primjedbu da je Bosna sastavni dio srpske države, da je ona Srbiji neophodno potrebna i da se bez Bosne ne da "ponjati" neovisna Srbija, on mu odgovara:

— Moj gospodine, to je mnogo većim razlogom rečeno upravo za Hrvatsku. Srbija je, koliko je da je, i dandanas razmjerno zaokružena. Ona ima svoju najnaravniju medju na Drini. Ako ima svoje, eto joj niže i Stare Srbije i Rašije i Zete, sve uz Crnugoru i Arbaniju do mora. To je moguće i prirodno proširenje Srbije. Dok s druge strane, Bosna je klin u Hrvatsku. Bez Bosne je od Kotora do Zemuna neprilika. Oko na zemljovid samo ti kaže, da je Bosna dio Hrvatske. Za Bosnu je Hrvatska, a ne Srbija, svoju najplemenitiju krv za viekova prolievala. Pripadnost Bosne Srbiji ne bi, po Petrovu uvjerenju, bila uvjet srpske neovisnosti, nego bi ta pripadnost imala biti upravo pospješenje propasti te neovisnosti. Kad bih bio neprijatelj Srbije, ja bih joj na vrat naprtio Bosnu da brže propadne...

Na Stevinu primjedbu kako tobože, po njemu, Petru, nema Srba u Hrvatskoj, Duvnjak odgovara: "Ali nema Srba u Hrvatskoj, kao naroda različna od Hrvatskoga naroda: nema ga po domovini, nema ga po državi; a po vjeri ne može da ga bude. U Hrvatskoj ima i sljedbenika grčko-iztočne crkve, od kojih su se neki još u pradomovini zvali Srbi po rodu, a danas se zovu također po vjeri, ali ti hrvatski Srbi nisu i ne mogu biti poseban narod, s kakovim osobitim pravom, koje bi bilo u protuslovlju s hrvatskim narodnim i državnim pravom. S toga ja — veli Duvnjak — te vjerske iliti genetičke Srbe u Hrvatskoj priznajem po narodu i domovini za ljude istovjetne ostalim ljudem Hrvatom, pa ih stoga i zovem sve jednim istim narodno-državnim imenom, Hrvati."

Nakon Stevine opaske da se je zaludu Hrvatima otimati, jer da Dušan silni živi u dušama svih Srba, i da su srpsko

prvenstvo, sposobnost, vrline i misije poznate po "vasionom svietu", odgovara Petar, da upravo ta Dušanova sila prosu srpstvo, jer Srbi za Dušanova carevanja iznesoše na vidjelo one mane, što su im žalibože u svoj povjestnici ostale značajne.

Petar priznaje da i Hrvati imaju svojih "težkih nedoskudica i mana", ali je i to činjenica, koja se ne može pobiti, da su oni odmah iz početka urodili narodno-državnim sustavom koji odgovara prosvjeti i napredku europejske uljudbe. Zato Hrvati nisu kivni na ničiju državnu i narodnu slobodu, oni su je željeli Srbima u Srbiji i Slovencima u Sloveniji...

Istakavši tako Petar, piše Marin Pavlinović o **Razgovorima** don Mihe Pavlinovića pri kraju svojeg traktata, plemenitost i širokogrudnost Hrvata prema susjedima, i ovom zgodom određuje, što traži hrvatski narod, e da bude u svojoj državi potpuno slobodan i zadovoljan. Mi hoćemo Hrvatsku jedinstvenu i cjelokupnu po zemljištu i imenu. Naše je pravo — piše don Miho — osloboditi tursku Hrvatsku, tursku Dalmaciju i Bosnu, kad god mogli budemo; naše je pravo do zgode pitati od istoga našega kralja Istru do Raše. Stara slovenska Marka, Celjska županija, Medjumurje, to je hrvatska jedinstvena otčevina. Mi Hrvati, utemeljeni na slobodi, častimo svačiju slobodu, dok se ne diže proti nami. Slobodu priznati hoćemo, ali urotu trpiti ne ćemo. Hrvatska misao ne smiera na takmu: ta hoće pravo hrvatskoga naroda i hrvatske države. To jedino neka Srbi ne traže od Hrvata, da im oni stvaraju Srbiju, kidajuć Hrvatsku; neka im žao nije na Hrvate, ako oni svojom krvlju hoće da steku, što ih idje po prirodnom i pismenom pravu.

Uvijek je u Hrvatskoj bilo mudrih i vidovitih ljudi, koji su sve znali i koji su vidjeli unaprijed. I u 19. stoljeću, kada se još nisu na Hrvatsku sručile sve strašne nesreće, koje su ju čekale, bilo je takvih mudraca. Jedan od njih je bio i Mihovio Pavlinović kojem je sve bilo od prvoga dana jasno i koji je upozoravao što nas čeka ako ne budemo mudri i dao nam u ruke sredstva kojima ćemo se od napasti obraniti. Ali nisu ga poslušali, nisu shvaćali u kojoj je mjeri sve njemu vidljivo i poznato i što iz toga slijedi, ako ne budemo na najvećem oprezu. Nisu ga poslušali ni Hrvati niti htjeli shvatiti Srbi i ostali koji nam zlo misle; dobro je označio one koji

griješe i koji nose zlo i nesreću narodu hrvatskom i svim drugima koji vrijede i svoju vrijednost u povijesti dokazuju.

Ta se opomena može vidjeti iz ovih Pavlinovićevih riječi: "Slušaj, Care, moju poniznu opomenu. Prođi se tvojih nedjela."

Nije se prošao. I sada su tek nedjela na djelu.

V.

Kakav ja bio položaj Mihovila Pavlinovića među narodnjaštvom i pravaštvom najbolje prikazuje Mirjana Gross u svojoj knjizi **Povijest pravaške ideologije** objavljenoj u Zagrebu god. 1973.

Gđa. Gross piše da se pravaštvo nije moglo pojaviti u Dalmaciji za vrijeme narodnog preporoda kada je Narodna stranka okupljala i Hrvate i Srbe pod slavenskim imenom. Ono se pojavljuje tek kada je u Dalmaciji osnovana posebna Srpska stranka. To je bilo oko god. 1882.

Narodna stranka zaobilazila je dualističkom politikom pitanje sjedinjenja Dalmacije i Banske Hrvatske. Narodna stranka je htjela u to vrijeme nametnuti uvođenje "hrvatskog ili srpskog jezika" kao službenog, ali nije u tomu uspjela.

Pravaštvo je u Dalmaciji nicalo i iz nezadovoljstva s lošim gospodarskim stanjem u Dalmaciji.

Godine 1889. Narodna stranka se prozvala Narodnom hrvatskom strankom i prihvatila program na temelju hrvatskog državnog prava gdje bi Hrvati i Srbi imali kao tobože jedan narod ista prava. Što se tiče sjedinjenja Dalmacije s banskom Hrvatskom obvezali su se da će u pogodno vrijeme tražiti od kralja da se sprovede to sjedinjenje.

Gospođa Gross upozoruje da originalna starčevićanska ideologija nije u Dalmaciji nikada ni postojala. Ona se pojavila u toj hrvatskoj pokrajini kao svojevrsna kombinacija pravaštva i narodnjaštva upravo u osobi Mihovila Pavlinovića. On je u to vrijeme bio u Dalmaciji jedini hrvatski ideolog, pa je naravno da su pravaši crpili svoje ideje i iz njegovog djela kao vrela na kojem su se napajali. Kvaternik se trudio da Pavlinovića obrati u pravog pravaša ali nije uspio.

Mihovio Pavlinović je do potkraj šezdesetih godina bio ideolog jugoslavenstva u Narodnoj stranci. On je jedno vrijeme vjerovao da će se uistinu pojaviti nova jugoslavenska nacija od Hrvata i Srba iako je uviđao da su "plemenske" razlike među tim dvama narodima velike jer su se razvijali posebno i politički i kulturno i vjerski stoljećima. U biti se Pavlinovićev politički stav nije bitno razlikovao od ideologije Račkog i Strossmayera.

Godine 1868. Pavlinović je prvi puta suprotstavio hrvatsko državno pravo slavenskom i narodnjačkom okviru Narodne stranke. Nešto kasnije iza toga shvatio je ipak da su Hrvati i Srbi dva posve različita iako srodna naroda. On je držao da je Hrvatsko-ugarska nagodba solidan državopravni temelj za Hrvatsku, jer je u Nagodbi zapisano da je Hrvatska "politički" narod, pa su otvorena vrata za mogućnost sjedinjenja Banske Hrvatske i Dalmacije i da je Nagodba prvi korak ka federalizaciji Habsburške monarhije i da bi to bio daljnji put prema konfederativnoj južnoslavenskoj zajednici izvan Monarhije.

Prema Pavlinoviću nosilac hrvatske državnosti jest hrvatski "politički" narod u koji je računao i tzv. hrvatske Srbe. On drži da srpski politički narod postoji samo u Srbiji. Nedavno je nešto slično rekao i dr. Šime Đodan koji je izjavio da su Srbi u Hrvatskoj politički Hrvati, a etnički mogu biti što god hoće. Pavlinović je o Srbima u Srbiji držao da doduše imaju svoju državu, ali ne i potpunu "duševnu" samostalnost poradi svoje bizantske tradicije.

U Hrvatima-katolicima vidio je nosioce europske kulture i zato što je iza njih stajala obrambena moć Monarhije, koja je stup katolicizma. Očigledno je, veli Mirjana Gross, da se ipak ponešto nadahnuo Starčevićevim i Kvaternikovim shvaćanjem, ali za razliku od njih poistovjetio je hrvatstvo s katolicizmom, što je bilo pogubno za kasniji razvitak Hrvatske. To nije bilo uopće čudno, jer je on bio po zanimanju katolički svećenik. Stoga je imao i drugi stav od Starčevića i Kvaternika u pogledu sjedinjenja katoličke Hrvatske s islamskom Bosnom i Hercegovinom. I to je bilo fatalno. Dok je Starčević s bosanskim begovima stvarao jednu novu misaonu svezu, Pavlinović je držao da se Bosna i Hercegovi-

na mogu sjediniti s Hrvatskom samo u okviru Monarhije, a na temelju hrvatskog državnog prava.

Pavlinović je priznavao Srbe u Hrvatskoj samo "genetički" s obzirom da imaju posebno ime i vlastite kulturne osebine, koje su se do 19. stoljeća bile već izgubile i dobile hrvatske značajke. Tako bi to teklo i dalje da se nije umiješala Pećka Patrijaršija i crni kaluđer Lukijan Mušicki iz Sremskih Karlovaca.

U početku je u banovinskih pravaša bila neka prosrpska nota jer su se u to doba brojni hrvatski grčkoistočnjaci iskazivali pravašima a bilo je i među srpskim radikalima žestokih protivnika Monarhije i reakcionarnog političkog sustava u Hrvatskoj. To se u Dalmaciji nije moglo dogoditi. Narodna stranka je htjela sporazum sa Srbima, ali pojavom Srpske stranke odnosi su bili sve gori i gori tim više što su pripadnici Srpske stranke usko surađivali s dalmatinskim Autonomašima (Tulumaši). Pavlinovićevo povezivanje katolicizma s hrvatstvom također je imalo negativan odjek kod Srba, spriječilo je i integriranje istočnih Vlaha u hrvatsku naciju u čemu su prednjačili Bude Budisavljević u svojim počecima, zatim Josip Runjanin, Danilo Medić, August Harambašić, Petar Preradović i drugi Hrvati istočnog obreda. Svi su Pavlinovićevi sljedbenici bili pobornici protusrpske politike Oni su prvi počeli pisati srpsko ime s navodnicima, što su u Banskoj Hrvatskoj preuzeli od Dalmatinaca tek frankovci.

Pavlinovićevo shvaćanje hrvatskog državnog prava bilo je sličnije Strossmayerovim shvaćanjima nego Starčevićevim. On se je dapače trsio da odvrati hrvatsku mladež od pravaštva. On se je protivio pravaškom odbacivanju dualizma kao nezakonitog državnog uređenja za Hrvate. Osuđivao je pravaške psovke na račun Strossmayera — on je to nazivao stranačkim sljepilom, nezahvalnošću, nečovještvom. Za njega je Starčević bio zavodnik mladih, koji uspijeva kod nevježa. Oborio se na Stekliše poradi njihove nekadanje suradnje s Rauchom i njihova veselja zato što je dizao hrvatstvo proti srpstvu. A veselio se da su se narodnjaci borili proti Rauchu. Bio je čak uvjeren da je Stranka prava korisna Khuenu dok napada Neodvisnu narodnu stranku i sve ono što su Jelačić, Strossmayer i Mažuranić učinili do-

bro za Hrvatsku. Srdio se što je "herdja" Khuenove Narodne stranke dala krila Starčeviću i "razpirila plameni hup njegove steklišadi".

Žestoko se oborio na Antu Starčevića kao čovjeka i na "zasukanost" njegova "naučanstva". On je napadao Starčevićevo samozadovoljstvo, kao čovjeka koji je uvjeren u svoju nepogrešivost, koji je imao zlokoban utjecaj na mlade i njihova srca jer je njihova "pamet neutvrđena" i na njih se može kada su neiskusni pogubno djelovati. Rugao se ponajviše Starčeviću jer se sâm držao hrvatskim Diogenesom i ocjenjivao to taštinom posebne vrste. Nije mu se sviđalo što Stari odbacuje sve što u Hrvatskoj opstoji, kritizirao je žestoko njegove crno-bijele šablone. Osobito ga je pogađalo ono što je Starčević pisao o hrvatskom svećenstvu, a to su bile porazne kritike tog našeg jakobinca. To ga je pogađalo najviše stoga jer je sam bio svećenik. Starčević je u **Pasmini slavosrbskoj** šibao hrvatski kler i bio je to početak hrvatskog antiklerikalizma, koji su kasnije nastavili provoditi braća Radić. Držao ga je teškim dogmatikom i rekao — "srce bi mu izčupao, kad bi mu okrnuo slovce njegove dogme". Držao ga je veoma nefleksibilnim i neelastičnim, koji se ne mijenja nikada — a to je za političara veliko zlo — što god da se u Hrvatskoj promijenilo Starčević je vazda ostajao pri svojem načelu. No ipak mu je priznavao neke zasluge. Tako mu je na primjer odao poštovanje što je "kroz pometnje preranog jugoslavenstva i mimo krparije srbo-hrvatstva, iznio zastavu hrvatstva". To je Pavlinović napisao u svojem spisu **Hrvatski razmišljaji.**

Naročito su Pavlinovića zabrinjavala "hupetanja sljedbe" Starčevićeve. Steklištvo mladih osobito je držao lošim znakom duševnog života u Hrvata. No on nije stavljao znak jednakosti među starčevićanstvom odnosno steklištvom i Stranke prava, jer — mislio je — to je stranka kojoj bi trebao pripadati svaki čestiti Hrvat; on je tu stranku držao uzorom rodoljublja i plemenitih čuvstava. Srdio se radi toga što starčevićanstvo svojom pretjeranošću pogani uzvišeni stijeg hrvatskog prava. Nije mu se nikako sviđalo ni to, da starčevićanstvo sumnjiči sve i svakoga i da svaku pojavu koja se dogodi na njihovu štetu tumači nekakvim urotama. Isto tako nije mogao prihvatiti tu

strašnu mržnju i napadaje na svakog tko se Starčeviću ne pokloni. Njemu se gadilo ono što se događalo u Hrvatskom saboru — to bijahu razni ružni prizori, koje su izazivali upravo pravaški zastupnici. A isto tako je izrugivao i tzv. "Gemischt-hrvatstvo", koje se napaja i opija tekućinom ispijenom po krčmama — što je kojih pol stoljeća kasnije napadao i izrugivao Miroslav Krleža u raznim svojim tekstovima sabranim kasnije u **Deset krvavih godina.** Pogađalo ga je da su žutokljunci napadali sijede glave, a kada dođe njihovo vrijeme — onda zakažu, povuku se, pretvore se u očajnike ili odmetnike. On je bio uvjeren da starčevićanstvo stvara prividne domoljube i da ono ubija prave ljude. Opravdavao je starčevićanstvo jedino s razlogom njihove nesnošljivosti koja je normalna hrvatska reakcija radi preuzetnosti hrvatskog srpstva koje robuje tuđincu da bi lakše uništili hrvatsku domovinu. Bio je protivnik nasilja i učio je, da se ništa ne može postići mržnjom i osvetom, nego je jedini pravi put — put ljubavi i kreposti.

Pavlinović je suprotstavljao starčevićanstvo i pravaštvo radi rješavanja hrvatskog pitanja u konkretnim prilikama na temelju duha hrvatstva i državnog prava. Nije to činio stoga da odijeli Starčevićevo učenje od njegovih vlastitih ljudskih mana, pogotovo od vulgarne, psovačke ili nazdravičarske primjene tog nauka među mladima. Isto tako nije to činio da bi kao pravi pravaš bio nadahnut težnjom za samostalnom hrvatskom državom s njezinim povijesnim pravima i pravim shvaćanjem i potpunim prihvaćanjem hrvatskog državnog prava. On je htio biti praktičar, a ne fantast kojeg vode neispunjivi ciljevi i domašaji. Njemu su pravaštvo i Starčevićeva dogma bile dvije različite pojave. Držao je da je Starčeviću lako bilo biti nepogrešiv kada se nikada nije htio primiti nikakve odgovorne dužnosti u hrvatskoj državi. On je želio postupan, stvarni put, a ne ono stekliško sve ili ništa. Nastupao je kao politički realist. Iako se zamjerio Starčevićevoj sljedbi u Zagrebu on je dao podlogu misaonoj strukturi dalmatinskog pravaštva. A tom pravaštvu je Starčevićeva negacija svega morala biti tuđa.

Starčevićevi pristalice iz kruga mladih svećenika žestoko su napali M. Pavlinovića. Bilo je to godine 1884. U toj se brošuri opetuju sve one strašne psovke koje je Starčević

izricao kada se je okomljivao na Strossmayera. Autor je tvrdio da nije istina kako je Starčević protivnik svećenstva i katoličke vjere. Pavlinović je optužen da je ljubomoran na Starčevića. Poslije je otkriveno da je pisac brošure bio u poznijem vremenu dosta poznati povjesnik Bare Poparić, koji je krajem prošlog stoljeća napisao knjigu **Pomorska sila Hrvata.** To je bio samo odgovor na Pavlinovićevu knjižicu **Hrvatskih razmišljaja** koju su pravaši ocijenili kao najgori pamflet. Odgovor Poparićev se zvao **Razmišljaji i istina** a izašao je u Zadru 1884.

Nekoliko mjeseci nakon što je Pavlinović objavio svoje **Razmišljaje** otkriveno je u Dubrovniku tajno pravaško društvo đaka građanske škole i gimnazije. Na čelu im je stajao Frano Supilo. Ti su đaci odbili pribivati dočeku prijestolonasljednika Rudolfa Habsburga. To je kasnije izučavao B. Stulli.

Pravaška ideja širila se u Dalmaciji oduševljavanjem za rodoljubne pjesme Augusta Harambašića.

Mihovio Pavlinović umro je god. 1887. Njegovu pravašku misao u Dalmaciji nastavlja drugi katolički svećenik Ivo Prodan, koji se već 1877. javno izjasnio za pravašku ideju.

VI.

Moj mjesečnik **Hrvatski književni list** objavio je u broju 5 u kolovozu 1968. članak Tomislava Španje iz Podgore kod Makarske pod naslovom **Mihovio Pavlinović i stogodišnjica jelšanske čitaonice.**

U to se je vrijeme otvaralo mnoge čitaonice u Hrvatskoj koje su trebale buditi rodoljubni duh, a često ih je otvarao Pavlinović. Tako je otvorio i Imotsku čitaonicu, koji je govor objavio u Zadru god. 1870. Jelšansku čitaonicu otvorio je 1868. Svaka nova čitaonica, piše Tomislav Španje, značila je politički triumf Narodne stranke u velikom poduhvatu narodnog osvješćivanja i određivanja vlastite samobitnosti.

Pavlinović je bio veliki govornik — "vrsnik pučkog govorništva", jer je na veoma dojmljiv način znao govoriti učeno kao pučki čovjek i zato je imao u ono vrijeme velikog uspjeha. On je ustanovio pomanjkanje narodne svijesti kod gradskih

slojeva Hrvata u Dalmaciji. Osuđivao je one koji čitajući tuđe knjige usvajaju i tuđinske nazore. Polemizirao je s Nikolom Tommaseom koji je objavljivao nekakvu dalmatinsku narodnost, a Tommaseo je imao u ono doba veliki utjecaj u Italiji i u cijeloj Europi. To se najbolje vidi iz odnošaja Eugena Kvaternika i njega, Tommasea. Iako je na hrvatskom napisao svoje sjajne **Iskrice** nije bio dobar Hrvat, a to se može pripisati i njegovom talijanskom podrijetlu. Pavlinović nije skrivao pogreške Narodne stranke. On je tada u Jelsi 31. svibnja 1868. rekao:

"Radi obzira prema autonomaškoj stranci našega smo imena narodnoga i političkoga pritajili. Što smo se imali zvati Hrvat rekosmo da smo Slovinci; mjesto aneksionisti rekosmo da smo narodnjaci. Doduše, u tom laži nije bilo, ali nije bilo ni one čiste, bistre istine, koja je dolikovala našem viteštvu; istina koja bi možda bila prižestila borbu, ali bi je bila i plodnijom učinila."

Kako su se smjeli praviti ludi naši Jugoslaveni, pa smatrati da se dva državna naroda, svaki sa svojim definiranim prostorom, svojom povijesti, različitim socijalno-ekonomskim strukturalnim razvitkom i vjersko-kulturnom orijentacijom mogu složiti u jedan narod ili da su čak jedan narod? (...)

Mi nismo narod zato što smo to htjeli biti, kao što nitko na svijetu nije rođen zato što je to htio. Ali kad postoji, onda to i hoće. Mi smo rođeni za narod i to hoćemo biti.

(Ivan Oršanić, 1954. godine. Citirano iz "Vizije slobode", str. 121 i 123.)

Goran Ante Blažeković:

Kamenčići iz mozaika hrvatskog stradanja i borbe

Hrvatska je OPET konačno DRŽAVA - nezavisna, samostalna, neovisna, samosvojna, suverena, demokratska itd. Svi ti pridjevi na različit emotivni i lingvistički način pobliže označuju istu temeljnu i bitnu činjenicu, a to je — Država. Hrvatska još nije idealna kako bismo svi mi željeli, ali je država, što je preduvjet da bi mogla napredovati i postajati sve boljom u svakom pogledu. Trebamo biti svjesni da će se trebati još dugo boriti, mukotrpno i ustrajno raditi da bi se ispravilo sve što je u Hrvatskoj bilo pokvareno u četrdeset i pet ili šezdeset i pet godina države kojoj više ni ime ne želim spomenuti. Da li smo uopće svjesni da imamo svoju državu ili smo zaboravljivi, nezahvalni, nestrpljivi, sitničavi i čak ponekad spremni potkopavati joj još nestabilne temelje? Sjećam se prošlih vremena kad sam znao reći ili pomisliti: "Doživjeti nezavisnu hrvatsku državu, pa slobodno umrijeti." Ili smo znali ovako rezonirati: "Antikomunisti smo, ali ako gledamo na bitni hrvatski državotvorni probitak, neka hrvatska država bude i komunistička, ali neka bude naša nezavisna država." Treba znati odijeliti bitno od manje bitnog. Jasno, treba težiti uvijek boljem no ne ugrozivši ono najbitnije za jedan narod, a to je vlastita država. Zato, uz sav težak i sve teži život, uz svu nesavršenost presretan sam, jer smo cilj za kojim smo težili i u kojega smo vjerovali, a za koji su tolike hrvatske generacije dale živote, opet postignuli. Osim toga hrvatskom narodu, Hrvatima, hrvatskim građanima vraćeno je nešto daleko najvažnije, a to je nacionalna čast, ponos, dostojanstvo — sloboda, preduvjeti za opće blagostanje.

I sada kad je Država Hrvatska tu, da li treba pisati o prošlosti, o hrvatskom stradanju i borbi za tu državu, pogotovo ako to ima i osobnu, subjektivnu notu? Uvjeren sam da treba i to zbog više razloga: glavni cilj je postignut, vrijeme konspiracije je nadam se prošlo, jedna je faza narodnog i

osobnog života završila, pa je potrebno napraviti neku bilancu, podvući crtu; potrebno je zatim zabilježiti događaje značajne za povijest i javnost, odnosno ti događaji su kao jedan primjer ili uzorak prošlih događanja, da se ne zaboravi kako su Hrvati i njihove obitelji borili se i stradali za Hrvatsku, jer ispada ili bi neki htjeli reći da je borba za hrvatsku državu počela s nekakvim ZAVNOH-om (koje li stravične zablude), a nastavila se jedino 1971. Koliko god bila značajna, 1971. je bila u državotvornom smislu tek "zamuckivanje". Sada nas "novokomponirani" Hrvati, oni od 30. svibnja 1990. i više ili manje oko toga žele učiti hrvatstvu, demokraciji, što je borba za Hrvatsku, uglavnom bili su državotvorni oduvijek i kao pravi "padobranci" i karijeristi izvrsno iskorištavaju konjunkturu hrvatstva. Zato treba pisati i govoriti. Zbog pravde i istine. Moja obitelj nije jedina niti je najviše stradala, ali je jedan primjer od nebrojenih kamenčića u mozaiku borbe, rada i stradanja za Hrvatsku.

Prema uskrsnuću Nezavisne Države Hrvatske

Izdanak sam hrvatskih starčevićanskih, pravaških obitelji Blažeković i Hećimović. Moji djedovi Milan Blažeković i Aleksander Hećimović u austrougarskoj su službi kao pravnici živjeli i proputovali Bosnu uzduž i poprijeko. Tako su i njihova djeca, moj otac, majka, stričevi, ujaci i tete svi rođeni u Bosni. Djedovi su svoj život i rad po Herceg-Bosni obilato iskorištavali da bi joj vraćali hrvatski značaj. Kroz sav njihov kasniji rad i život mogla se osjetiti velika ljubav i simpatija za to "srce Hrvatske".

Stvaranjem Kraljevine SHS oba su se djeda s obiteljima doselili i nastanili u Osijeku. Djed Aleksander je zbog hrvatstva bio rano umirovljen, pa je nastavio živjeti od odvjetništva. Naglo je umro 1939. godine. Proučavajući obiteljske pisane materijale ustanovio sam da su u vrijeme kad je u mnogim naivnim hrvatskim glavama cvalo jugoslavenstvo ili bar oportunizam, moji djedovi bili članovi, predsjednici, podupiratelji svih mogućih izrazito hrvatskih ustanova i društava kao Matica hrvatska, HKD sv. Jeronima, Napredak, Hrvatski radiša,

pjevačkih društava Lipa, Frankopan, Kuhač, itd. Ta je izrazito hrvatska tendencija bila toliko uočljiva da je morala utjecati na nacionalni odgoj potomaka. Dolaskom u Zagreb na fakultet moj se otac Zdenko Blažeković odmah uključio u Ustaški pokret. Ubrzo je bio među vodećim članovima domovinskog dijela pokreta. Bio je jedan od osnivača Akademskog društva August Šenoa na Sveučilištu, koje je skrivalo ustaše. Bio je i stožernik Ustaškog sveučilišnog stožera. Isticao se uvijek kao vođa i organizator. Tako je 1936. godine nakon proslave Mačekovog rođendana na Korčuli bio uhićen i petnaest dana su ga tukli i mučili. Sudjelovao je na Sveučilištu u protujugoslavenskim demonstracijama i u sukobima s ljevičarima. Prije 10. travnja 1941. bio je od policije tražen i skrivao se.

Došao je 10. travanj 1941. godine, koji je s velikim oduševljenjem dočekao najveći dio hrvatskog naroda. U novoj je državi veliki dio moje obitelji bio izravno uključen. Moj ujak Nikola Hećimović postaje kotarski pristav u Donjem Miholjcu, što je bila politička funkcija, djed Milan Blažeković bio je prve dvije godine osječki gradonačelnik i stožernik, moja baka Kamila Blažeković bila je u Osijeku predsjednica Hrvatske žene, stric Milan Blažeković je prvu godinu tajnik Ministarstva vanjskih poslova kod ministra Mladena Lorkovića, a ostale tri godine bio je tajnik hrvatskog poslanstva u Berlinu, dok je moj otac Zdenko Blažeković za Nezavisne Države Hrvatske imao ove funkcije: stožernik Ustaškog sveučilišnog stožera, vođa muške Ustaške mladeži, povjerenik Glavnog ustaškog stana, član Hrvatskog državnog sabora 1942. godine te bojnik Poglavnikove tjelesne bojne. Zadnja četiri mjeseca bio je povjerenik Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa, a to je postao jer je prije rata bio svestrani športaš, među ostalim golman osječkog Hajduka i zagrebačkog HAŠK-a, veslač, koji je s bratom Borisom bio osnivač osječkog veslačkog kluba Drava i tenisač, pa i član osječke teniske reprezentacije. Tata je bio među onima koji su 15. travnja dočekali Poglavnika u Karlovcu. Ja sam se rodio 21. rujna 1942. godine u Zagrebu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj zbog čega sam uvijek bio sretan i ponosan. Dne 21. travnja 1944. rodila mi se sestra Drina. Iz razdoblja NDH usjekao mi se u pamćenje i ovaj detalj. Bio sam kod oca u uredu, vjerojatno u Zapovjedništvu ustaške mladeži u Jurjevskoj ulici 31. U sobi je na stolu bila

maketa nekog grada ili naselja, a mene su sigurno dignuli da bi je mogao vidjeti. Tata je bio u uniformi s kožnatim kaputom. Bio je stasit i visok i meni malom činio se golem. Iz ormara je izvadio dvije hrvatske zastavice i predamnom s njima mahao. Sjećam se i da sam s našeg balkona u Bauerovoj ulici 28 gledao prolazak hrvatskih četa s hrvatskim zastavama. To se podudara s onim što mi je mama puno kasnije pričala. Rekla mi je da sam imao svoju ustašku kapu i pušku, pa kad je u nedalekom Stožeru u Zvonimirovoj ulici bila izmjena straže ili bi vojska prolazila Bauerovom, ja bih se uvijek ustrčao govoreći: "Gdje je moja kapica, gdje je moja puškica?" Trčao bih do prozora, stao na stolac "mirno" i salutirao.

Slom Države i obitelji

Došao je 6. svibanj 1945. godine. Donesena je bila odluka o povlačenju državnog vodstva, hrvatske vojske i pučanstva koje je to željelo prema zapadu, prema Saveznicima. Kako je o toj odluci kasnije bilo dosta spora, evo što ja mislim: drugih šansi uopće nije bilo, ako je i to uopće bila šansa. No to sve znamo danas. Alternativa nije bilo i zato što naši ljevičari i partizani, koji danas fantaziraju o "prevođenju Hrvatske na pobjedničku stranu" nisu ništa učinili da bi je spasili — ne režim nego državu — dapače rušili su je, a HSS-ovci koji nisu bili "kompromitirani" kod Saveznika sjeđahu na najmanje dva stolca: u šumi i Londonu, a za Državu ne učiniše ništa. O sprečavanju masakra da i ne govorim. Bilo je teorija kako je trebalo ostati i braniti Zagreb. Srpski su generali baš to od srca željeli, da bi Zagreb razorili, a o ljudskim žrtvama da i ne govorimo. Prema najnovijem iskustvu Vukovara, Osijeka, Gospića, Zadra itd. bilo bi to potpuno besmisleno i krvavo, a partizanija bi za to imala potporu čak i savezničkih zrakoplova. Znači, nada u englesku kulturu, humanost, demokraciju itd. bila je slamka, jedina polušansa. U toj nadi počeo je hrvatski egzodus. Treba se sjetiti da hrvatska vlast i Ustaški pokret nisu samo "podvili rep" i otišli, nego su pokušali predati vlast Mačeku i Ste-

pincu, jer im je na srcu bio isključivo opstanak hrvatske države, a ne vlast ili Ustaški pokret.

S takvim nadama skoro milijun Hrvata, vojske i civilnog pučanstva pošlo je prema zapadu. Simptomatično je da se ta nepobijeđena hrvatska vojska bez muke probila do Austrije kroz "pobjedničku" partizansku vojsku. Prije toga tata i mama su mene, dvaipolgodišnjeg dječaka i moju jednogodišnju sestru odveli na Gornji grad u Jurjevsku ulicu k baki Ljudmili Hećimović, jer su pametno procijenili da bi nas bilo riskantno voditi sa sobom, a i nadali su se kao i drugi brzom povratku. Ja se prisjećam zajedničkog ručka i nakon toga tatinog i maminog odlaska autom, dok su Drinu i mene valjda držali na prozoru jer smo gledali za njima.

Već na početku povlačenja "oslobodioci" kod Zagreba uhvatiše mojeg strica, tatinog najstarijeg brata Borisa. Nije se bavio politikom, već je bio mobiliziran kao domobranski časnik. Bio je upravitelj zagrebačke ciglane i vrhunski stručnjak za Siemmens-Martinove peći. Kod povlačenja je bio u odstupnici. Zavezaše ga za drvo, rasporiše mu trbuh i crijeva mu razvukoše i omotaše oko drveta. Iza njega je ostalo dvoje male djece, a paradoksalno je da su ga kasnije došli tražiti jer bez njega nisu znali pokrenuti strojeve u ciglani. U to vrijeme kod Maribora uhvatiše mojeg ujaka, maminog mlađeg brata, dvadesetipetgodišnjeg medicinara Vladimira Hećimovića. I on je mogao pobjeći, ali nije htio napustiti ranjenike, jer se povlačio s bolnicom. On, kao i mnogi drugi, morao si je kod Maribora sam kopati raku, a zatim je bio ubijen. Njegova je zaručnica prošla "križni put" od Maribora do Osijeka.

Što se Bleiburga, "križnog puta", jama i svih ostalih užasa tiče, treba naglasiti da je to učinjeno nakon rata, onima koji su se predali, te bez suda i tu opravdanja nema.

No, ni oni koji su ostali ili bili uhićeni u domovini nisu prošli bolje. Mojeg djeda Milana Blažekovića, koji je bio prokurist osječke šećerane, osudili su 1945. godine na petnaest godina zatvora s prisilnim radom zbog "suradnje s okupatorom". Nakon godine dana u logoru Stara Gradiška je umro i tu upoznajemo jedan svijetu nepoznati, ali jugokomunistički specijalitet. Djed je morao

i mrtav kaznu odležati u logoru, pa i danas leži pokopan unutar Stare Gradiške, ako se četnici nisu pobrinuli za grob. Moja baka Kamila bila je mjesec dana u zatvoru u Osijeku, a nakon toga je bez mirovine do smrti 1964. godine morala živjeti u vlastitoj kući u bivšoj radionici i "veškuhinji" i morala gledati "oslobodioce" kako se šire u njezinom. Moj ujak Nikola Hećimović, mamin stariji brat u Osijeku, bio je dva puta osuđen na smrt, pa zatim na dvanaest godina, a odsjedio je šest u Lepoglavi, Lokvama, Jelas polju, gdje su u vodi do pazuha sjekli šaš i pili baruštinu itd. Tako se od 7. svibnja 1945. godine sustavno počela odvijati uz pomoć Hrvata izdajnika i "demokratskih" Saveznika jugo-srbo-komunistička krvava osveta, da se kod Hrvata zatre i svako sjećanje i pomisao na vlastitu državu.

Kako rekoh, tata i mama su s ostalima pošli prema Austriji i našli se na austrijskoj granici. U onom metežu na granici i preko nje oni su slučajem, srećom ili instinktom izbjegnuli, zaobišli Bleiburg i pješačeći preko cijele Austrije, preko planina, umorni, gladni i žedni našli su se u Salzburgu u izbjegličkom logoru. Vrlo brzo tatu su prebacili u "zločinački" logor s mnoštvom Hrvata. Prije pada Berlina sve je osoblje ambasada bilo internirano u Badgasteinu, pa se tu našao i moj stric Milan, tajnik hrvatskog poslanstva. Amerikanci ga uhitiše, te se i on našao sa svojim bratom Zdenkom u istom logoru.

Sada ću iznijeti nekoliko svojih neposrednih i posrednih, a javno nepoznatih sjećanja na pokojnog oca Zdenka Blažekovića za koja smatram da su povezani s njegovom osudom i strijeljanjem, a govore i o njegovoj osobi i značaju.

Zdenko Blažeković izručen je Jugoslaviji iz logora Marcus W'Orr kod Salzburga, kojim su upravljali Amerikanci. Izručili su ga 12. veljače 1946. zajedno s narodnim zastupnikom Sertićem i Icom Kirinom. Dne 6. siječnja 1946. izručen je Blaž Lorković (prema podacima vlč. Vilima Cecelje, koji je bio u istom logoru). Nakon novinske hajke, u samo dva dana namještenog suđenja sa sijaset laži i tobožnjih svjedoka osuđeni su 12. siječnja 1947. i ubijeni 24. siječnja 1947. godine u 6 sati ujutro navodno negdje u Maksimiru, s mojim ocem Zdenkom Blažeković, također Blaž Lorković, Ico Kirin te Božidar Cerovski. Za Zdenkov grob ne znamo.

Kako su se stalno događala izručenja, Zdenku su mnogi savjetovali da se izvuče ili bar makne kad je opasno iz logora, što su neki već bili učinili, a nije bilo preteško. Zdenko je odgovarao da on nema zašto bježati, jer nije nikog ubio, i da je bio samo političar. Hrvatska naivnost. Kad su došli po Zdenka, kao da su mu Amerikanci htjeli dati priliku za bijeg. Naime, dopustili su mu da pođe po svoje stvari, ako da časnu riječ da neće pobjeći. Zdenko je dao riječ i vratio se, jer on datu riječ nikad ne bi prekršio. Hrvatsko poštenje.

U svezi s izručenjem, imali smo jednu ne potpuno provjerenu vijest, da su izručeni prije Zagreba odvedeni u Beograd, da su voženi po ulicama, gdje je "bratsko" stanovništvo po njima pljuvalo.

Zdenko je u Zagrebu bio zatočen oko pola godine u zatvoru na Savskoj cesti (više ne postoji), a pola godine u zatvoru u Petrinjskoj ulici. S njim je pola godine u zatvoru bio mladi franjevac Božidar Grđan s kojim je puno razgovarao, ostavio mu poruke za nas, a koji ga je pripravio za smrt. P. Grđan je do danas ostao obiteljski prijatelj i duhovna sveza sa Zdenkom. Drini i meni on je sve ispričao 1964. godine kada smo ga posjetili u samostanu u Varaždinu. U ćeliji-sobi bilo je dvadesetak zatvorenika. Kako je Zdenko po naravi bio vođa, postao je odmah sobni vođa i organizator uhićeničkog života. Uveo je i "naplaćivao kaznu" za svaku psovku. Među mnogim razgovorima, p. Boži je ispričao ovaj simpatični događaj. Zdenko se sa mnom šetao po Gornjem gradu. Tu se potpuno slobodno šetao i Poglavnik. To je moglo biti negdje 1944. godine kad se Zdenko vodeći mene za ruku sreo s Poglavnikom. Poglavnik je rekao: "O Zdenko, to je tvoj sin!" I pogladio me po glavi. Kad god sam nakon toga s tatom došao na to mjesto, ja bih rekao: "Ovdje me je Poglavnik pogladio."

Zdenku su u istrazi govorili da je on veoma sposoban, da im takvi trebaju i da se može izvući ako prijeđe na njihovu stranu. Očito, nije se prodao. Sjećam se jedinog posjeta ocu. Posjetili smo ga ja, moja sestra Drina i baka, Zdenkova punica. Donijeli smo mu bombone, a on nas je s njima ponudio. Cijelo vrijeme uz prozor je stajao vojnik sa "šmajserom". Sjećam se i oproštajnog posjeta prije strijeljanja.

Dugački hodnik, sa stropa je visila jedna žarulja, a cijela četa milicajaca bila je poredana "u stavu mirno", kao za smotru ili mimohod. Netko je viknuo: "Blažeković!" i iz lijevih zadnjih vrata na dnu hodnika pojavio se Zdenko u svojem smeđem kožnatom haljetku s krznenim ovratnikom. Moja sestra Drina je tada imala tri, a ja četiri i pol godine. Zdenko se najprije oprostio sa svojom majkom, našom bakom Kamilom, zatim sa svojom punicom, našom bakom Ljudmilom. Nakon toga Zdenko je mene i sestru dignuo u naručje, izljubio nas (još osjećam kako me je ogrebao s bradom) i rekao nam između ostalog: "Tata ide na daleki put, budite uvijek pošteni, nemojte nikoga mrziti..." To je bio naš zadnji susret s ocem i njegove riječi nama prije strijeljanja. Meni je u ruku dao pismo za mamu, na što je skočio udbin agent, istrgnuo mi pismo i poderao ga a da ga nije ni pročitao. Usput, ja danas mislim kako onda nisam bio svjestan što se događa, no tata je p. Boži u ćeliji pričao, da kad nam je rekao da ide na daleki put, da sam ja na opću konsternaciju i strah prisutnih s tankim glasićem rekao: "Ti ne ideš na put, tebe će ovi partizani ubiti!"

U logoru u Salzburgu moj stric Milan je koncem 1947. godine ostao među pedesetak zadnjih zarobljenika, a kako je i njemu ozbiljno prijetilo izručenje, shvatio je da nakon desetkovane obitelji ipak treba bježati. Osjećao je i odgovornost za četvero djece svoja dva ubijena brata. Izvukao se iz logora i uz pomoć austrijskog svećenika franjevca Patricka s mojom majkom, Zdenkovom udovicom Blaženom, uz mnoge opasnosti prebacio se u Italiju i iz Genove otputovao u Argentinu, u Buenos Aires. Treba znati da je to bilo vrijeme "lova na ljude", lova na Hrvate, pa su mnogi uz pomoć doušnika bili u Genovi skidani s brodova i vraćani u Jugoslaviju. U Buenos Airesu se stric u skladu s bratovom željom 1955. godine vjenčao s mojom majkom i zamijenio nam oca. On je do danas u emigraciji bio aktivni kulturno-politički djelatnik (Studia Croatica, Hrvatska revija, Danica, Hrvatsko narodno vijeće...) na crti ponovne uspostave hrvatske države. Posebice je značajno da je stalno reagirao na sve neistine i laži o Hrvatskoj i Hrvatima objelodanjene u svjetskom tisku.

I tako je 7. svibnja 1945. godine moja baka Ljudmila Hećimović ostala s nama dvoje male unučadi s najmanjom mogućom "porodičnom" mirovinom. S nama je od tada živjela bakina sestra Kamila Sabolić, također bez mirovine ni prihoda. Njoj su sve oduzeli, istjerali je iz Daruvara, a muža joj, dr. Stjepana Sabolića, koji nikom zla nije učinio, ubili. Njegov brat Vladimir Sabolić bio je za NDH veliki župan, a uhvaćen je u Kavranovoj akciji (operacija "Gvardijan") i 1948. godine obješen u Zagrebu.

Ovaj bih dio završio s jednim svojim osobnim sjećanjem. Govorilo se kako su 8. svibnja 1945. "oslobodioci" ušli u Zagreb koji da ih je oduševljeno dočekao. Mogu ilustrirati "oduševljenje" praznog grada s onim što sam osobno vidio. Tog sam dana s prozora gledao kako se preko puta našeg stana po pločniku uz zidove kuća šuljaju neke pognute spodobe s uperenim puškama, zvjerajući očima po prozorima. Ta mi se slika duboko urezala u sjećanje i potpuno mi je ostala jasnom. Kad je moja teta Kamila pružila glavu kroz prozor, kroz staklo je prošao "oslobodiočev" metak. Sjećam se da je kasnije neki čovjek postavljao novo staklo. To i takvo je bilo "oslobođenje" i "oduševljenje".

Živjeti, ne zaboraviti i biti svoj

Nakon svega toga imali smo materijalno veoma težak život, koji bi bio još daleko teži da nije bilo mamine i stričeve pomoći iz Argentine. No osobito bi bio težak da nismo imali izvrstan odgoj. Baka i teta nastojale su nam na najbolji mogući način zamijeniti originalnog. Naša teta, inače Mađarica, koja nas je svake nedjelje posjećivala uvijek nas je ispitivala da moramo ponoviti što nam je tata rekao na oproštaju, a uvijek bi znala govoriti svojim lošim, ali simpatičnim hrvatskim jezikom: "Moja jadna Mađari, ovo prokleto komunističko banda!"

Znači, rasli smo prvenstveno u vjerskom ozračju, ali je ipak uvijek nenapadno bila prisutna nacionalna, protukomunistička i protujugoslavenska klima. Ja sam sve upijao, zanimao se za sve i sazrijevao. Sjećam se nekoliko događaja

iz toga vremena. U prvom razredu pučke škole dobivali bismo pod odmorom žemlju namazanu biljnom masti. "Drugarica" učiteljica nas je poredala jedne za drugima, u ruci je držala namazanu žemlju i svakog pitala: "Dobiti ćeš žemlju ako kažeš tko te tjera da ideš u crkvu." Ili, druga učiteljica je pred razredom rekla: "Goran je najbolji đak, ali jer ide u crkvu ne može biti razredni načelnik." Nisam nikada to bio, ali nisam zbog toga uopće patio, jer sam shvaćao važnost vjere u odnosu na komunistički režim, pa sam svakodnevno revno i više puta u crkvi ministrirao i pjevao u dječjem crkvenom zboru. Pedesetih je godina baka sa mnom i sestrom bila u nekim službenim prostorijama, kad je netko rekao: "A, to su djeca onog zločinca, onog crnjakovića." Ipak moram reći, da uz sav ne baš lagan život, ja nikada osobno nisam bio šikaniran ni zbog vjere ni zbog hrvatstva. To ne mogu protumačiti, jedino što sam uvijek bio hrabar i nepopustljiv u načelima. No moju sestru Drinu gnjavili su zbog vjere pa je i gimnaziju zbog toga morala promijeniti.

Negdje oko 1955. godine pročulo se da se "naši" vraćaju s tenkovima iz emigracije. Najboljem sam prijatelju to slavodobitno priopćio i sanjario o tome. Potresao me je atentat na dr. Antu Pavelića, kao i kasnije njegova smrt. Isto tako smrt kardinala Alojzija Stepinca, čijem sam sprovodu prisustvovao u prepunoj katedrali. U crkvi sv. Marka na Gornjem gradu u Zagrebu, 1962. godine očekivali smo iz SAD tijelo hrvatskog kipara Ivana Meštrovića, međutim "jugovići" ga s aerodroma kidnapiraše i odvedoše ravno u Otavice, a misa zadušnica nakon čekanja obavljena je bez njegovog tijela.

U radu za Boga i Hrvatsku

Pod uvjetima totalitarizma, diktature, straha i tišine ja sam skupljao sve duhovne i tvarne uspomene iz Nezavisne Države Hrvatske. Moram pripomenuti da se u poslijeratnih četrdeset i pet godina hrvatstvo nenapadno i oprezno razvijalo i gajilo u katoličkim crkvenim prostorima, a to su primjećivali ili je to utjecalo na one koji su takav odgoj imali i kod kuće. Godine 1965. bio sam na trodnevnim duhovnim

vježbama u Kartuziji u Pleterju (Slovenija), koje je vodio p. Mijo Škvorc, nekad i sam u logoru Stara Gradiška, a kasnije zagrebački pomoćni biskup. Pribivajući ujutro na misi, iza oltara sam na zidu spazio natpis RELIGIONI ET PATRIAE. Otada moje životno geslo i načelo postaje VJERA I DOMOVINA, što se izvrsno slaže ili drugim riječima znači BOG I HRVATI.

Nakon smrti bake Kamile u Osijeku, sestra i ja smo tamo išli po ostavštinu i u tom poslu posebice se zanimali za knjige nacionalističkog sadržaja i pakirali ih za Zagreb. Susjedi u bakinoj kući su potajice gledali što radimo i kad smo se vratili u Zagreb prijavili su nas osječkoj Udbi. Tada me je spasio ujak Nikola Hećimović iz Osijeka: odmah mi je javio što se dogodilo i da mogu očekivati pretres, a udbaši nisu bili baš brzi u javljanju u Zagreb. Tako sam uspio iznijeti iz kuće pun kofer materijala iz NDH, kao i tatin pištolj sa sveučilišta i to je bilo pola godine sakriveno u jednoj državnoj ustanovi. Dva dana nakon obavijesti, jedne svibanjske srijede 1965. godine točno u osam sati dopodne zvonjava na vratima. Uđoše dva udbaša i dva "milicionera za obezbeđenje", napraviše sestri i meni pretres, "premetačinu" od podruma do tavana puna četiri sata. Kako ništa nisu našli najprije mi htjedoše uzeti hrpu tankih hrvatskih trobojnica, a kad su izlazili ja sjedoh na njih pa ih zaboraviše, ali uzeše uz potvrdu moje marke od Nezavisne Države Hrvatske. Međutim, ja sam na potvrdi uspio pročitati potpis Pešut, a kako se nisam uplašio, nakon dva mjeseca najprije traženja po Petrinjskoj, Đorđićevoj i Zrinjevcu, pa zatim "lovljenja" tog Pešuta, vratili su mi moje marke.

Taj moj prvi pretres u životu nije me pokolebao, dapače još me je više potaknuo na ozbiljnije djelovanje. To mi je bila prva škola, koju sam sretno prošao, no shvatio sam i zaključio, iako sam po naravi naivan, da nema šale, da se bez puno razmišljanja, planiranja i osposobljavanja ne može ozbiljno ilegalno raditi, a istovremeno ostati na slobodi. Dakako, rizik je potreban, jer bez rizika nema rada, ali mora biti minimalan i proračunat, znači planiran. Ne smije se prepustiti emocijama, nego biti oprezan i pokušati nadmudrivati jugokomuniste. Uvijek sam bio odlučan da se ne dam istje-

rati iz Domovine, jer sam u Hrvatskoj potrebniji i korisniji nego u inozemstvu. Znao sam neprocjenjivu ulogu i važnost hrvatske emigracije, koja se borila i činila sve za Hrvatsku, ali sam bio uvjeren da oslobođenje mora početi iznutra i samo tako može uspjeti.

Ubrzo nakon toga usudih se i zatražih pasoš preko slovenske turističke agencije Kompas, da zametem trag, i dobih ga. U rujnu-listopadu 1966. godine sestra i ja smo se praktički potajice prvi puta nakon 1945. godine sastali s mamom u Salzburgu i Beču. To je za nas bio neopisivi doživljaj. Dvadesetdvogodišnja Drina i ja dvadesetčetverogodišnji ponašali smo se kao mala djeca, a i danas mi taj naš prvi sastanak s mamom izgleda kao san. Pri tom sastanku puno nam je pomogao vlč. Vilim Cecelja, s kojim smo puno razgovarali, a imali smo i druge susrete kao s političarom iz NDH Mehmedom Mehičićem. Na tim sam susretima još puno doznao i donio sam u Zagreb ilegalni materijal. U rukama sam imao veliku hrvatsku državnu zastavu koja je visila na hrvatskom poslanstvu u Berlinu, a vlč. Cecelja ju je sačuvao. Ta je zastava za svake Svisvete nošena na komemoraciji u Bleiburgu. S vlč. Ceceljom sam ostao u kontaktu praktički do njegove smrti, a javljao sam mu se na lozinku "Schwester Antonia".

Koncem studenog 1966. godine na duhovnim vježbama u Pleterju (a gdje drugdje nego u crkvi!) utemeljena je ilegalna trojka koju smo sačinjavali: ja (s tajnim imenom "Andrija"), Krešimir Sojčić ("Keks") i Želimir Zemljić ("King"). Imali smo vezu s organizacijom kojoj nismo znali ni ime, a od koje smo dobivali upute i zadaće. Ništa nismo pitali, jer je moja teza bila da u ilegalnom radu ne smije prevladavati znatiželja, a što manje znaš, manje u istrazi ili pod torturom možeš reći. Nas smo se trojica sastajali, pripremali i politički izgrađivali. Prošla su tri mjeseca i došao ožujak 1967. godine s "Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika". To je bio veliki događaj i to nas je potaknulo na prvu našu akciju, koju danas mogu opisati. Odlučili smo "Deklaraciju" promidžbeno potaknuti i iskoristiti za opću hrvatsku stvar. Izbor je pao na veliki školski gimnazijski kompleks, u kojem su se nalazile četiri škole, danas muzej Mi-

mara. Ozbiljno smo se, skoro profesionalno pripremali. U utorak 27. ožujka 1967. godine u 24 sata, kiša je lijevala, sastali smo se s "četvrtim čovjekom", samo se rukovali (nikada ga više nisam vidio) i ušli u zgradu. Svi smo imali gumene rukavice. Uglavnom, razmilili smo se po hodnicima i razredima i nakon dvosatnog rada za koje smo vrijeme sve zidove ispisali s golemim prohrvatskim parolama uspješno smo završili akciju. Kasnije smo čuli da je drugi dan sve blokirala milicija, slikala itd. a u novinama nikada o tome nije bilo ništa. Moje je iskustvo, da je Udba po "crnim kronikama" opisivala samo i isključivo svoje "uspjehe", dok je oporbine uspjehe i svoje neznanje o tome striktno prešućivala. Još bih rekao, da kad se govori o strahu treba znati da strah nije sramota, čak možda onaj tko nema straha nije normalan, ali velika i čvrsta načela i ideje jače su od straha, prevladavaju i pobjeđuju strah. To mogu reći iz vlastitog iskustva.

Godine 1967./68. bio sam u vojsci i to, na moje iznenađenje u Varaždinu. Nisam imao nekih poteškoća, čak su me pokušali uvući u Partiju, no ja sam se energično izvukao i nikom ništa. Za vrijeme vojske počeo je u Zagrebu izlaziti Hrvatski književni list. Danas mogu reći da je prvenstvenu, ključnu ulogu u nacionalnom buđenju i osvješćivanju hrvatskog naroda imala "Deklaracija", zatim Hrvatski književni list, pa 1971. i oko toga. Od prosinca 1968. do veljače 1969. godine Drina i ja smo bili u Argentini u Buenos Airesu kod mame i strica. To je bio nezaboravan i veoma koristan doživljaj. Osim života s roditeljima, bilo je to tri mjeseca života u slobodi među mnoštvom Hrvata, današnjom terminologijom rečeno prognanika i emigranata. Upoznali smo puno divnih ljudi i učvrstio sam se u uvjerenju da je 1945. godine morao otići ili bio ubijen cvijet hrvatske inteligencije, hrvatskog naroda. Prisjećam se da smo bili na misi zadušnici za netom umrlog hrvatskog filozofa i revolucionara prof. Ivana Oršanića, koji je za NDH bio 'šef' mojem tati. Na zadušnici sam vidio ministra Vrančića i između ostalih upoznao Marka Sinovčića, Ivu Stiera, Veru Korsky, Dolores Bracanović itd. I na povratku iz Argentine riskirao sam da ponešto prenesem.

U svibnju 1969. godine zaposlio sam se i vjenčao sa

Zdenkom Radić, a da me nove životne obveze nimalo nisu odvratile od ilegalnog djelovanja. Tijekom 1969. godine izgubili smo vezu s "organizacijom" a kako je nacionalna "euforija", kako bi komunci rekli, već počela, trojka je manje djelovala. Te sam se godine učlanio u Maticu hrvatsku, jer sam smatrao da u tom povijesno-političkom trenutku ona nije samo kulturna i nacionalna ustanova, nego i jedini politički pokret, čimbenik hrvatskog jedinstva i gojitelj nacionalne svijesti, te stjecište nacionalističke opozicije, pa ju je valjalo podržati. U jesen 1969. godine preko Drinine prijateljice s Medicinskog fakulteta dr. Ružice Čavar (danas predsjednice Hrvatskog pokreta za život i obitelj) upoznao sam joj supruga Matu Čavara i to je bilo ključno za moj daljnji političko-ilegalni rad. On je šezdesetih godina već odležao dvije godine Golog otoka, a prije toga prigodom bijega od istrage na granici mu je bila prostrijeljena jetra. Takvih Hrvata kao Mate Čavar, takvog entuzijazma i hrvatskog srca rijetko ima. Osim toga neobično talentirani pjesnik u svim poetskim izrazima: rima, slobodni stih, deseterac. Uglavnom, neumoran hrvatski radnik i borac. Između nas se razvilo veliko prijateljstvo i suradnja.

Iako su nas događaji oko 1971. godine sve veselili i ispunjali nadom (ja sam smatrao gledajući događaje, da hrvatski polet više ništa ne može zaustaviti), ipak smo smatrali da moramo nastaviti i nadalje ilegalno djelovati i ostati u ilegali, jer smo znali da Savka, Tripalo i društvo ne misle dalje od malo popravljene Jugoslavije, a nas nije mogla zadovoljiti i nije nam uopće trebala nikakva demokratska Juga. Osim toga smo smatrali da demokratska Juga ne može ni opstati, jer bi se odmah raspala, pa da zato punu i pravu demokraciju jugounitaristi ne bi ni dopustili.

HNP — SH (HOV)

Godine 1970., 10. travnja, koji se u mojem domu redovito slavio, stupio sam u Hrvatski narodni pokret — Slobodna Hrvatska (Hrvatska oslobodilačka vojska), koji je u Hrvatskoj

postojao već nekoliko godina. Na ruke Mate Čavara položio sam ovu prisegu, koju su polagali svi djelatni članovi:

"Zaklinjemo se svime što nam je sveto, da ćemo se cijeloga života boriti svim korisnim sredstvima za državni suverenitet Hrvatske, građanske slobode, zakonsku pravednost i socijalnu jednakost svih državljana Hrvatske, neovisno od religioznih ili drugih razlika filozofskih nazora, koji su u skladu s narodnim i teritorijalnim jedinstvom Hrvatske, u povijesnim i etničkim granicama naše Domovine. Zaklinjemo se da ćemo trajno štovati i njegovati kulturnu baštinu hrvatskog naroda i svih državljana Hrvatske, boreći se za uspostavu najsavršenijeg društvenog poretka Hrvatskog saborskog sustava u Državi Hrvatskoj. U protivnom neka nas stigne prezir i svaka kazna hrvatskog naroda, za koji se borimo i čije Ustavne zakone, Sudstvo i Vlast jedino priznajemo i poštujemo na tlu naše Suverene, Slobodne Države Hrvatske."

Hrvatski narodni pokret — Slobodna Hrvatska bila je domovinska strogo konspirativna, tajna organizacija, čiji je posebice djelatni borbeni dio bio Hrvatska osloboditeljska vojska (HOV). Organizirana je bila po sustavu trojki, no ne u doslovnom smislu, jer je trojka mogla imati od dva do recimo pet članova. Temeljnice programa HNP-SH (HOV) bile su:

1. DRŽAVNI SUVERENITET Hrvatske na povijesnom i etničkom području hrvatskog naroda u njegovoj domovini.

2. GRAĐANSKE SLOBODE državljana Samostalne države Hrvatske sa svim pravima i dužnostima.

3. ZAKONSKA PRAVEDNOST u Samostalnoj državi Hrvatskoj kao čuvar svih građanskih sloboda i poretka u cjelini.

4. SOCIJALNA JEDNAKOST na svim područjima narodnog života i materijalnih uvjeta egzistencije.

5. HRVATSKI SABORSKI SUSTAV, novi društveni poredak novog doba hrvatskog naroda na starim hrvatskim temeljima.

Za vrijeme tzv. hrvatskog proljeća za organizaciju su vrijedili posebni uvjeti rada, jer je kao ilegalna i tajna djelovala iz pozadine. Djelovali smo promidžbeno i nastojali smo usmjeravati hrvatsku borbu. Održavali smo veze i koordinirali rad s nekim studentskim vođama. U ljetu 1970. godine bio sam u Beču kod p. Mirka Čovića, s kojim smo ostali povezani sve do njegove smrti, mislim 1981. godine. Od njega sam nabavio dosta knjiga i ilegalno ih unio u domovinu. Nakon Titovog protuhrvatskog udara u Karađorđevu, neki članovi organizacije morali su bježati u inozemstvo jer su bili i javno aktivni, a među njima je u siječnju 1972. godine morao otići i duša organizacije Mate Čavar. Prije toga smo odlučili da organizacija ostaje striktno domovinska, iako su neki članovi i dio vodstva u inozemstvu.

Treba pripomenuti da smo imali i vanjskih suradnika. Jedan je takav bio Branko Vlahović ("Josip"). On, Krešimir Sojčić ("Keks") kao glavni izvoditelj i ja sudjelovali smo u proljeće 1972. godine u prebacivanju u inozemstvo nekih ugroženih studentskih vođa. Počela je opća hajka i naš ulazak u duboku i još promišljeniju ilegalu. Jedan od značajnih članova organizacije-pokreta bio je Jozo Lukač-Mladen, koji je iza sebe imao pet godina Stare Gradiške i na suđenjima se izvrsno držao ne terećeći druge. Surađivali smo od 1972. godine, sastajali se i planirali akcije. Jedna mala zanimljivost: jedne lipanjske večeri 1972. godine šetali smo Hercegovačkom ulicom u Zagrebu i zavjetovali se da nećemo obrijati brade dok Hrvatska ne bude nezavisna država. Jozu su 1987. godine ubili u poduzeću, pa ga je hrvatska gruda primila s bradom, a ja sam, sjetivši se prijatelja i suborca Joze, bradu prvi puta obrijao nakon 8. listopada 1991., kad su prekinute sve veze s Jugovinom.

U lipnju 1972. godine odigravala se je "bugojanska akcija" pod vodstvom braće Andrića i Pavla Vegara. To smo sa zebnjom i ushitom pratili i nikad se nismo složiti s negativnim ocjenama te akcije iz domovine ili emigracije. Tih dvanaest mladića bili su heroji koji su uzbunili Jugu i svijet, tako da je ta "savršena" država morala sa helikopterima ići protiv devetnaest ljudi. Zar im netko može osporiti pravo i čast za tu nacionalnu žrtvu koju su svjesno podnijeli? Kasnije smo se služili knjižicom-priručnikom Adolfa

Andrića "Osvetnici Bleiburga" s uputama za gerilu i ilegalni rad.

Koncem 1972. godine i moja sestra Drina je morala otići u emigraciju jer joj se te godine s mužem događalo po sistemu "Tito u Zagreb on u zatvor".

U ljeto 1972. godine bio sam prvi puta u Beču kod Mate Čavara. Dogovorili smo se za daljnji rad i koordinaciju, lažne adrese itd. Postao sam "časnik za vezu" i od tada do 1982. godine deset do dvanaest puta godišnje išao sam preko "grane". Kako je organizacija (logično, s obzirom na tajnost) novčano i tehnički oskudijevala, a 1982. su uvedeni depoziti na granici, sastanke smo sveli na minimum, a komunikacija se nastavila brzoglasno i pismeno. Smatram našim velikim uspjehom da sam deset godina u oba smjera prenosio promidžbeni materijal i ostalo sve do oružja. Tek 1982. godine policija je pronašla skrovište, ali ne mene.

Radili smo prvenstveno promidžbeno. Naime, moja je teorija bila da se uz minimalni rizik mora Jugi stalno smetati, ali baš u svemu, pa makar i u prividno sitnim beznačajnim stvarima. Najčešće oni koji su bili samo za "velike" akcije nisu radili ništa, a skloni su bili samo podcjenjivati. Promidžba se sastojala u slanju letaka, pisanih materijala, razglednica i to isključivo poštom uz sve sigurnosne mjere, koje bi sada bilo predugo opisivati. Jasno, takvim se načinom nije moglo ići na veliku masovnost. Jedna "runda" promidžbe imala bi oko stopedeset adresa, ali bi to po načelu uzorka stalno mijenjali. U okviru toga slali smo i stanovita prijeteća ili upozoravajuća pisma, a prisjećam se jednog primjera. Naše je pismo dobio i poznati udbaš i jugo-novinar Mate Rajković. Rečeno mu je da ga sigurno očekuje kazna hrvatskog naroda, ali kad to nama bude odgovaralo, a da ga od toga može spasiti samo smrt. Umro je ubrzo nakon toga. I u emigraciji smo redovito reagirali na sva događanja i pisanje pogotovo ako smo smatrali da škodi Hrvatskoj. Opet jedan primjer: ozbiljno upozoravajuće pismo primio je Zlatko Markus nakon što je u tekstu "Šakali i lešinari' napao NDH, ustaše, staru emigraciju. Isto su iz domovine dobili ozbiljna pisma svi članovi vodstva Hrvatske bratske zajednice zbog svojeg projugoslavenskog djelovanja.

U SAD je naš član bio Ante Čuvalo ("Kolumbo"), naš

čovjek u Hrvatskom narodnom vijeću i Neda Šarić ("Jelena"), u Beču na primjer Mate Ćavar ("Luka"), koji je živio samo za Hrvatsku čisto boemskim životom, a zarađivao, osim za organizaciju, samo za ženu i četvero djece u Zagrebu i Pero Martinović ("Skice"), sinovac Nikice Martinovića 1975. godine od Udbe ubijenog čuvara blajburškog groba. U Beču je npr. bila jedna trojka "Kralj Tomislav", a u Zagrebu trojka "Dr. Ante Starčević" čiji smo članovi bili Goran Ante Blažeković ("Andrija"), Dražen Horvat ("Frenki"), Antun Abramović ("Robert") i Želimir Zemljić ("King"). Čemu toliki nadimci? Mi smo stalno baratali samo s lažnim imenima i nismo se pokajali. Dapače, iz osobnog iskustva mogu reći da me je to spasilo. Koncem sedamdesetih godina jedan naš član u Beču koji je odležao pet godina Gradiške prijavio nas je sve domaće i došljake austrijskoj policiji, koja je napravila pretrese. Mate Ćavar i još neki proveli su po dva tjedna u austrijskom zatvoru, a mene je spasilo jer me skoro nitko nije znao drukčije nego kao "Andrija". Trojke su se međusobno poznavale i komunicirale uvijek samo preko jednog čovjeka.

Kad sam govorio o "smetanju" Jugi i naoko sitnim akcijama, evo o tome mojeg iskustva. Ja sam dvadesetak godina vodio pravi mali rat po zidovima s milicijom i "aktivistima" mjesnih zajednica. Početkom 1972. godine na jednoj sam kući napisao golemim slovima "BLEIBURG". Drugi dan je došla milicija, a cijela se fasada prala. Zar je to nešto sitno, kad su se toliko mučili? Stalno sam pisao po zidovima, a milicija u autima ili "aktivisti" išli bi s kantama sive, bijele ili crne boje i prefarbavali parole. A ja opet preko istog i još se bolje primijetilo. Naročito ih je mučio znak HNP-SH (HOV) tj. slovo "H" u kružnici što je simboliziralo cjelovitu samostalnu Hrvatsku, a o čemu ništa nisu znali, zatim HOV, pa HNV itd., a moj je "izum" bio "DOLJE JUGOFAŠIZAM" što su crno prefarbavali. Čuo sam da su u mjesnim zajednicama formirali prave batinaške ekipe sa štapovima koje su noću patrolirale da bi me uhvatili. Navodno su govorili: "Da ga uhvatimo, ubili bismo ga." Ja sam sâm doživio, da sam ujutro išao na posao, a nešto dalje je na zidu bio "H" u kružnici kojeg sam noću bio napisao. Prema meni je dolazio brkati milicajac i kad je na zidu vidio znak, bijesno

se okrenuo prema obližnjoj gradnji i osorno naredio radniku da izgrebe znak. Prošao sam s posebnim osjećajem. Znači, iako je bilo sitno, mučilo ih je, jer su slali kriminalističke ekipe, slikali i istraživali, ali nisu ništa doznali.

U našem političkom radu došli smo do zaključka da Juga najviše uspjeha ima zbog hrvatskog nejedinstva i razbijenosti. Zato smo od početka željeli da bi se hrvatska emigracija ujedinila, pa makar samo formalno. S time bi međunarodno dobila na ozbiljnosti, koristilo bi hrvatskoj osloboditeljskoj borbi, a Jugu bi ozbiljno zabrinulo. Zato smo 1973. i 1974. godine poslali poziv na hrvatsko jedinstvo svim pojedincima i skupinama u emigraciji diljem svijeta. Smatrali smo da to kao svjesni dio hrvatskog naroda imamo pravo tražiti u ime Domovine. Mnogi su nam na tajnu adresu (preko "Danice" i slično) odgovorili pozitivno. Hrvatsko narodno vijeće je osnovano i uz sve poteškoće korisno obavilo svoju zadaću. Mi smo ga u Domovini uvijek smatrali našim predstavništvom i privremenim saborom u inozemstvu. Kad je osnovano, ja sam u ime HNP — SH (HOV) poslao u Cleveland čestitku i to probno redovitom poštom što je primljeno, a dokaz za to je da je čestitka objavljena u "Hrvatskoj državi".

Najvećim uspjehom Hrvatskog narodnog pokreta — Slobodna Hrvatska (HOV) smatram s jedne strane činjenicu da nije nikada bio otkriven, već se trajno održao, a da nijedan njegov član nije nikada bio uhićen, iako su neki čisto posredno došli u zatvor, ali bez da je Udba ikad saznala da su članovi Pokreta. S druge strane u naš najveći uspjeh ubrajam i naš doprinos hrvatskom jedinstvu u emigraciji, odnosno stvaranju Hrvatskog narodnog vijeća.

Za nas, za mene, dr. Ante Starčević bio je uvijek "alfa i omega" hrvatske politike, odnosno njegov nauk po mojem mišljenju mora biti temelj svake hrvatske politike. Da se razumijemo, za mene nije Starčević hrvatska politička biblija kad govori o uzgoju pšenice ili o zagađenosti vode u Rječini, nego samo u čistom državotvornom smislu. Starčević je hrvatski politički "čovjek za sva vremena", otac Domovine i kao takav je bio od jugorežima zabranjivan i prešućivan. Zato sam smatrao da mu bar na njegov smrtni dan treba iskazati zasluženu počast. Negdje od 1970. go-

dine u Šestinama se 28. veljače održava sv. misa zadušnica za Starčevića. Na njoj je slijedećih dvadesetak godina sudjelovalo oko dvadeset hrabrih i svjesnih ljudi, ponekad i uz legitimiranja. Od 1975. do 1989. godine samo tri osobe: dr. Ružica Ćavar, Mijo Mioč i ja smo u ime svih Hrvata organizirali, kupovali i postavljali na Starčevićev spomenik vijenac s trobojnicom na kojoj je pisalo: "Ocu Domovine, vjerni štovatelji". Postavljanje vijenca bilo je katkada pravi mali pothvat. Milicija bi okolo patrolirala i pazila. Sjećam se jedne godine, kako sam poslije ponoći autom dovezao vijenac i vidio da su dva policijska auta postavljena na prilazu crkvi i groblju u Šestinama. Ostavio sam auto podalje i s vijencem sa stražnje strane pužući popeo se do groba i objesio vijenac. Drugi sam dan poslije posla došao vidjeti i ustanovio sam da je policija ostavila vijenac, ali skinula zastavu s njega. Ja sam to predosjećao pa sam sa sobom ponio trobojnicu i opet je postavio na vijenac. Tako smo se nadmudrivali s vlasti.

Nakon toga počeo sam pisati letke, pozive na zadušnicu, i tajno sam ih lijepio u pet središnjih crkava u Zagrebu, a slijedećih godina lijepio sam veliki plakat u svim zagrebačkim crkvama. Sve je to bilo lijepo, ali me je mučilo da je misa nekako "prazna", da se skoro ni ne spominje Starčevića. Zato sam godine 1987. odlučio pripremiti petminutni govor. Došao sam prije mise župniku i pitao ga da li bih mogao održati govor, a on je odgovorio da mogu ako se ne bojim. Nakon evanđelja popeo sam se na ambom i držao govor što je očito bilo iznenađenje i mali šok. Nekoliko sekunda vladala je tišina, a zatim se čuo gromki pljesak. Tako sam nastavio držati govore do 1990. godine. Ništa mi se nije dogodilo. S Udbom nije bilo šale, ali sam uvjeren da je kod većine Hrvata postojala i pretjerana autocenzura.

Spomenuo bih da mi je u jugorežimu jedan od najsretnijih trenutaka bila smrt Tita, tog zlotvora hrvatskog naroda koji je najviše odgovoran za naše nevolje. Nakon njegove smrti svake su godine 4. svibnja u 15,05 sati tulile sirene đavlovom učeniku. Automobili bi stali, ljudi po cijelom gradu stajali su kao ukopani, neki s kiselo-paničnim izrazom na licu, a poneko hrabriji nastavio bi hodati. Ja sam se redovito namjerice nalazio na Jelačićevom trgu i demonstrativno ili nezainteresirano nastavljao hodati. Jedanput mi je jedan "ukopani" mrko doviknuo: "Zašto ne staneš?", a ja sam hodajući dalje odgovorio: "Po kojem zakonu? Njemu, koji je odgovoran za pobijene u mojoj obitelji?"

Za vrijeme cijelog svojeg ilegalnog djelovanja redovito sam nastojao umnožavati i davati dalje na čitanje sav domaći i emigrantski promidžbeni materijal. Često sam riskirao s fotokopiranjem, a kako smo surađivali i s Albancima, posebice sam surađivao s prijateljem Albancem Gjok Gjonijem, s čijom sam pomoći neke materijale tajno fotokopirao u sobi generalnog direktora jednog zagrebačkog poduzeća. Sredinom devedesetih godina počeo sam dobivati i tiskane materijale Hrvatske republikanske stranke iz Buenos Airesa, stranke koja je danas registrirana i legalno djeluje u domovini pod imenom Hrvatska republikanska zajednica (HRZ). Radilo se o umanjenom domovinskom izdanju republikanskog glasila "Republika Hrvatska". Taj mi je materijal slao poštom moj stric Milan, a ja sam to dalje širio. Tako mi je 1988. godine poslao programatski tekst Hrvatske republikanske stranke "Jasni prijedlozi", koji smo umnožavali i posebice plasirali, jer je bio veoma zanimljiv. Teze kao ona o Saveznoj državi Hrvatskoj, koja bi se sastojala od dvaju autonomnih jedinica, Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine, mogle su tog trenutka izgledati i minimalističkima, no nisu bile za odbaciti, dapače, bile su odraz promišljenosti, ozbiljnosti i realizma. Danas je takva zamisao već i drugima prihvatljiva, a iako izgleda sada teško ostvariva ipak ostaje naš veliki ideal i kao skoro jedina realna mogućnost da Hrvatska bar posredno bude do Drine ili, što je još važnije, da Srbija ne prijeđe preko Drine.

Odlazak komunizma i "Juge" — dolazak Hrvatske

Godine 1989. počeše se stvarati stranke. Moj je osobni stav bio da ne mogu i ne želim pristupiti ni jednoj stranci koja u svojem programu spominje AVNOJ, ZAVNOH i Jugoslaviju, a sve su ih spominjale. Tada već razmišljam o Hrvatskoj stranci prava. Neki su mislili kako HSP nema smisla, da je to prošla i zastarjela stvar. Moje je mišljenje bilo

da je to najčistija hrvatska ideologija, da trebamo pokazati da Hrvatska u državno-političkom smislu nije od jučer, da sve može biti staromodno, ali da je hrvatsko državno pravo uvijek suvremeno, nepotrošivo.

Hrvatska stranka prava obnovljena je 25. veljače 1990. godine u mojem stanu, a među deset obnovitelja bili smo moja supruga i ja. Dao sam i svoj stan kao privremeno sjedište stranke, što je trajalo sedam mjeseci. Znači, u vrijeme prošlog režima kad se još govorilo o zabrani HDZ-a, ja sam javno objavio svoju adresu, brzoglas i ime, pa dok su ostala osmorica potpisnika riskirala pedeset posto obitelji, ja sam sa suprugom riskirao sto posto.

Bio sam izabran za predsjednika Izvršnog vijeća, prva sam tri broja bio glavni urednik stranačkog glasila "Hrvatsko pravo", kreator sam stranačkog znaka i ostale promidžbe, prije brzojavnog "izgona" iz stranke (skupa sa skoro cijelim vodstvom) bio sam tri mjeseca poslovni tajnik. Što od stranke s velikom šansom može učiniti progrešno uže vodstvo!

Izbori 1990. godine bili su velika sreća, jer je pao komunizam. Usput trebam pripomenuti da za mene 30. svibanj ne može biti Dan državnosti. To može biti Dan pada komunizma, Dan Hrvatskog sabora ili Dan demokracije, dok za mene povijesni Dan državnosti ostaje 10. travanj, a aktualni 25. lipanj i 8. listopad. Na dan 30. svibnja 1990. godine bio sam svakako sretan, ali tek 25. lipnja i 8. listopada 1991. godine osjetio sam se potpuno sretan i zadovoljan.

Za moju obitelj posljedica Jugoslavije, komunizma i "bratstva i jedinstva" bila su u najmanju ruku četiri ubijena člana obitelji, tri člana na robiji, a tri u emigraciji. No dobili smo opet svoju državu i moj je obiteljski saldo pozitivan, jer sve žrtve, smrti i patnje nisu bile uzaludne. Važno je da je državotvorna ideja pobijedila. Više sam puta, a i danas znadem reći, da je za mene uspostava nezavisne hrvatske države moja jedina "osveta".

A što dalje? — Stečeno čuvati i usavršavati.

Kojem cilju težiti i na koji ga način postići? — Borbom do pobjede, radom do blagostanja.

Rad na okupljanju HRZ

Dr. Ivo Korsky bio je ponovno u Hrvatskoj, ovaj puta u jesen, da bi pomogao u jačanju organizacije Hrvatske republikanske zajednice.

U tu svrhu održao je niz sastanaka u Zagrebu i u 14 drugih gradova (od kojih četiri u Bosni i Hercegovini). Neki su bili u užem krugu a drugi u obliku javnih tribina. U nastavku donosimo glavne dijelove izlaganja koja je održavao a koje je popunjavao prigodnim uvodima i tijekom rasprave u dijalogu s prisutnima.

Nema dvojbe da smo između 30. svibnja 1990. i 15. siječnja 1992. postignuli, kao narod, svoj glavni cilj: oslobodili smo se strane dominacije i ustrojili smo svoju državu. Ova nije ni cjelokupna, nije ni savršena, a nije ni u svakom pogledu ustrojena na načelima slobode koja su nas vodila u borbi, no, ipak, u usporedbi s prošlim stanjem, mi smo napredovali jer je, bar načelno naša sudbina u našim rukama i naš novi politički okvir dopušta nam da u nj stavimo svoj, narodni sadržaj.

No nemojmo sami sebe zavaravati. Činjenica da imamo državu samo je prvi, glavni i neophodno potreban korak prema konačnom cilju: punoj nezavisnosti i pravoj slobodi, ali put do toga cilja neće biti ni lagan ni brz.

"Vladavina u jednom narodu rezultanta je cjelokupne narodne realnosti," napisao je 1954. prof. Ivan Oršanić, utemeljitelj i ideolog Hrvatske republikanske stranke, matične stranke Hrvatske republikanske zajednice, koja nas danas okuplja ovdje u Hrvatskoj, "rezultanta je ideja koje taj narod doživljava i koje je sposoban organizacijski izraziti kao žive sile." [1]

Jedna takva bitna realnost s kojom moramo računati jest da se "sile

[1] **Republika Hrvatska** br. 13 (1954). Citirano po knjizi "Vizija slobode", Buenos Aires 1979, priredio prof. Kazimir Katalinić, str. 316.

slobode ne rađaju (...) iz diktatura i totalitarizama. Iz njih se, naprotiv, rađaju diktatorske i totalitarističke sile. U duši svakog buntovnika zrcali se jedino slika vlasti i vladavine koju nosi i ostvaruje diktatura. Oslobođenje ruši diktaturu, ali slika ostaje i ona oblikuje oslobođenje u novim diktatorskim formama. Ono što je trebala biti sloboda, sve se više izražava kao nova diktatura, vlastita diktatura." [2]

Ovu je spoznaju tako lapidarno formulirao Ivan Oršanić prije 35 godina, živeći tijelom deset tisuća kilometara udaljen od Hrvatske, ali u duhu usred nje, bliže njenom bitku od onih koji su tada, pod jarmom teške diktature, u njoj tjelesno životarili. Kao prorok Oršanić je predviđao naše današnje poteškoće, ali je i ukazivao na rješenje:

"U oslobodilačkoj slici hrvatskog naroda lebdi vladavina, načini, oblici i formule današnje (tj. Titove) diktature i nasilja. Diktatori mogu nestati, i oslobođenje se može ostvariti, ali što je sa slikama koje stvarno prijete slobodi, a koje ostaju kao jedini izvor za oblikovanje vlasti i odgovornosti, jer nema drugih razvijenih slika, koje bi nametale bolje izvore za oblikovanje sustava slobode." [3]

I zato zaključuje:

"Zbog tog tragičnog povijesnog stanja moramo izvršiti najveće revolucionarne napore u moralnom, intelektualnom i organizacijskom smislu, da bismo u pothvate oslobođenja unosili slike i vizije o sustavu slobode i onemogućili svaki postojeći oblik diktatorskih i totalitarnih shvaćanja među nama." [4]

"Vizija slobode i slika slobode, koja bi imala revolucionarnu snagu da izbriše i uništi povijesne i naslijeđene slike, koje su nam namrle diktature i totalitarizmi i koja bi u nama živjela kao naša vlastitost, mora biti jasna, određena i nesumnjiva..." [5]

Sestre i braćo! Da smo tijekom desetljeća emigracije uspjeli u većoj mjeri prodrijeti s tim mislima u domovinu — a doista smo se trudili da to postignemo unatoč nadmoćnim represivnim sredstvima totalitarne, komunističke Jugoslavije — sigurno bi 1990. iz mora hrvatskih zastava koje su, ukrašene povijesnim hrvatskim kraljevskim grbom dominirale tadašnjim izbornim skupštinama, pobjeda nad diktaturom dovela do bržeg ostvarenja autentičnog slobodarskog poretka u Hrvatskoj. No bedemi koji su sprečavali veći prodor slobodarskih misli u Hrvatsku, nisu samo sputavali proces oslobođenja, nego djeluju još i danas nakon osloboditeljskog čina, jer održavaju u narodu slike prošlosti i pojam vlasti koji je diktatura izgradila i koji prelazi kao neželjeni uzor u novo doba.

[2] **Republika Hrvatska** br. 27/28 (1957), citirano po navedenoj knjizi, str. 314.

[3] i [4] Idem.

[5] Idem, str. 314/315.

Ono što nismo mogli obaviti prije oslobođenja u izgradnji vizije slobodarskog društva, to moramo sada nadoknaditi. Umjesto da već izgrađujemo novo slobodarsko društvo, moramo se danas i mi kao i drugi truditi da se riješimo naslaga diktatorskog duha koje su u nama ostavili naši neprijatelji. Između nas i mnogih drugih, u ovom pogledu postoji samo jedna razlika: mi smo toga potpuno svjesni, dok većina drugih samo naslućuju ove naslage, ali se tješi da su ovi oblici neslobode i autoritarizma samo nužne posljedice ratnoga stanja, ne shvaćajući da su ti diktatorski porivi u nama i da izviru iz nas, jer ih još nismo svladali.

Neka ove misli budu idejni okvir za raščlambu koju ćemo večeras izvršiti da bismo napredovali u oblikovanju naše političke skupine kao uporišta duha slobode u hrvatskom narodu i polazišta u procesu prema ostvarenju slobodarskog sustava u Hrvatskoj.

☆

Da u Hrvatskoj danas vlada sustav pune slobode, koji prirodno dovodi do djelatnog uključivanja širokih slojeva naroda u javni život, hrvatska bi vlast manje propagandistički nastupala prema svome narodu, izlazila bi pred narod s pravom istinom i opisivala bi mu stvarno stanje u kojemu se danas nalazi Hrvatska. Ne bi se trudila da neuspjehe prikaže kao da su uspjesi a povremene, male uspjehe kao velika, konačna rješenja. Možda bi, s gledišta stranačke politike, pri tome nešto izgubila, iako vjerujem da bi na dulji rok i u ovom pogledu imala trajnih uspjeha i na temelju narodnog povjerenja lakše se branila od stranog pritiska. Ne smijemo naime zaboraviti da unatoč deklarativnog zastupanja prava na samoodređenje svih naroda, velikih i malih, ni Ujedinjeni narodi ni Europska zajednica nikada, ni u jednom času, nisu pomagali da bi se ovo pravo ostvarivalo na miran, demokratski način. Do sada su ove ustanove uvijek priznavale ratne dobitke, državne udare, krvave revolucije i svaki trajniji učinak sile i nasilja.

Pad berlinskog zida, pad komunizma u Poljskoj, pad komunizma u Sovjetskom Savezu i raspadanje toga imperija nisu bili posljedica svjesne politike zapadnih sila. Naprotiv, ove su svim silama pokušavale očuvati postojeće stanje i samo su tražile neka ublaživanja, a u slučaju Narodne Republike Kine najveća sila svijeta, Sjedinjene Američke Države, ograničila je svoje prosvjede i trudila se da ti prosvjedi ne bi na dulji rok

ugrozili njene trgovačke interese niti doveli do stvarnih promjena u krutoj diktaturi koja još i danas sputava po broju pučanstva najveću državu na svijetu.

Ni hrvatsko oslobođenje, koje je započelo na najdemokratskiji način, nije doživjelo odobravanje demokratskih snaga u svijetu. Upravo u tim krugovima prišili su pobjednicima na travanjskim izborima etiketu ekstremnih nacionalista, iako su ovi bili u tom pogledu veoma umjereni, a po svojoj političkoj prošlosti spadali su u antifašistički tabor u kojemu su djelovali onako kako je to tada željela i američka i europska ljevica. Vodstvo pobjedničke stranke nije na početku zahtijevalo rušenje Jugoslavije nego samo njenu demokratizaciju i unutar jugoslavenskog okvira ostvarenje nacionalne slobode za sve sastavne narode uvođenjem konfederalnog sustava. Dok je puk, koji je glasovao za to vodstvo, bio za punu državnu samostalnost Hrvatske, vodstvo je strpljivim pregovorima pokušavalo nagovoriti beogradsku diktaturu da odustane od istrošenog i neprihvatljivog modela tzv. čvrste federacije i popusti lance koji su sputavali sastavne republike tadašnje Jugoslavije. U tim svojim naporima nova, umjerena hrvatska vlast nije imala nikakvo zaleđe stranih sila koje su u najkritičnijem času preko tada najvažnijeg predstavnika velikih sila, američkog državnog tajnika Jamesa Bakera, u Beogradu potvrdile svoju želju da se održi status quo nesretnom formulom da je interes Sjedinjenih Država očuvanje integriteta Jugoslavije. Ovaj su interes tada vladajući krugovi u Beogradu, Komunistička partija, Srpska akademija nauka i umetnosti i Jugoslavenska narodna armija, protumačili kao želju Amerike da se efikasnim mjerama uvede red, tj. održi jugoslavenski Titov oblik vladanja i jugoslavenska, Titova država. Razlikovali su se samo od američkih (a tada i europskih) vladajućih krugova u stupnju "čvrstoće" tih mjera. Kratak rat u Sloveniji, koji je JNA vodila bezvoljno i neozbiljno, jer je stvarno željela izlazak Slovenije iz Jugoslavije da bi smanjivanjem broja nesrpskog pučanstva srpska prevaga u ostatku Jugoslavije bila što značajnija, bio je samo predigra toga čvrstog spasavanja Jugoslavije, koje se sastojalo od jačanja srpskoga ustanka u Hrvatskoj i otvorene armijske intervencije u borbi protiv Hrvatske. Tek tada je nova hrvatska vlast konačno odustala od različitih planova o održavanju tzv. labavih veza sa Srbijom, što je još uvijek bilo jugoslavensko rješenje. Dok su se tenkovske kolone kotrljale preko istočne hrvatske granice, strani je svijet s iznenađenjem promatrao posljedice svoje jugoslavenske politike a hrvatske vlasti su konačno proglasile punu nezavisnost Hrvatske i kupnjom oružja u inozemstvu počele

naoružavati prve, improvizirane hrvatske vojničke jedinice. O nekom ekstremnom nacionalizmu novih hrvatskih vlasti doista se ne može govoriti.

Ni tada nisu Sjedinjene Američke Države pristale da pritiskom zaustave rat. Europska zajednica nije u tome bila ništa bolja. Tek je Njemačka, svjesna da će je preplaviti izbjeglice ako Jugoslavenska narodna armija uništi Hrvatsku, pokušavala dovesti do novog političkog rješenja.

Nijedno primirje, nijedan prekid vatre, koje je Hrvatska potpisivala, uz velike političke i teritorijalne žrtve, nije doveo do miroljubivog rješenja. Kad je konačno uspjelo stabilizirati fronte, rezultat je bio teritorijalno okljaštrena Hrvatska, u kojoj snage Ujedinjenih naroda jamče srpskim pobunjenicima i sada već srpskoj vojsci stvarnu vlast nad osvojenim područjima i prešutno pristaju na "etnička čisćenja" u osvojenim hrvatskim krajevima. Načelo nepovredivosti granica ostalo je kao prazno pravo vlasništva u rimskom pravu ili virtualna prava s kojima smo se mi Hrvati tješili u zadnjim desetljećima habsburške vlasti.

Sve ovo nije posljedica nepoznavanja činjenica, nego političkih odluka onih čimbenika koji danas odlučuju kako u Europskoj zajednici tako i u Sjedinjenim Američkim Državama i koji još ni danas nisu preboljeli cijepanje Jugoslavije. Mnogima od njih bio je Titov samoupravni socijalizam potajno ideološko rješenje a Jugoslavija ideal, jer je bila protukršćanska, socijalistička i kao neki preteča ideala Arnolda Toynbeea, sada već zaboravljenog povjesničara poslijeratnoga svijeta, koji je predviđao polagano zbližavanje kapitalističkog Zapada i socijalističkog Istoka stvaranjem kompromisnog, zajedničkog, tehnokratskog svjetskog režima.

Ne tvrdim da je u toj situaciji hrvatska vlada imala većih mogućnosti otpora. Morala je popustiti sili koja je stalno prijetila da će napadnutoga kazniti isto tako kao i napadača, ali siguran sam da bi hrvatska obrana bolje uspijevala da je bilo manje tajne diplomacije, manje potpisanih obveza za koje javnost saznaje tek kad se otkriju posljedice i više iskrenosti vladajućih krugova prema hrvatskom puku.

Tek je nova srpska agresija na Bosnu i isprva polagana, no kasnije sve jača reakcija islamskih država, koje mogu ugroziti bitne interese Amerike i Europske zajednice, dovela do pooštrenja mjera protiv Srbije, no ove su donijete s toliko zakašnjenja da je danas preko pola Bosne u srpskim rukama, što omogućava dr. Radovanu Karadžiću da pokuša kupiti priznavanje srpskih osvajanja nudeći za uzvrat vraćanje 20 % osvojenog područja u Bosni.

Pa i posve pogrešno nazvana "kantonizacija" Bosne i Hercegovine,

koju je predložio portugalski ambasador Cutileiro na lisabonskoj konferenciji, prouzročila je daljnja etnička čišćenja. Bila je to stvarna podjela Bosne na tri odvojene etničke jedinice, a ne švicarska kantonizacija, koja je potaknula Srbe da napuste ideju o stvaranju samoupravnih srpskih jedinica u Bosni i pokušaju silom spojiti sve te različite krajeve u jednu geografsku i etničku jedinicu. Prava kantonizacija, naprotiv, bila bi oblikovanje nekoliko srpskih kantona, odnosno kantona pretežno srpskog značaja, veći broj muslimanskih kantona i manji broj hrvatskih kantona, dakle stvaranje samoupravnih a ne državnih (nacionalnih) jedinica, što je u svojem neznanju predložio ambasador Cutileiro.

Potrebno je međutim istaknuti da ovakvo neznanje, ili zatvorenost prema činjenicama i prema stvarnosti, ne vlada među stručnjacima na Zapadu nego isključivo među europskim tehnokratima i kod većine europskih diplomata, a pogotovo među vodećim dužnosnicima američkog State Departmenta.

Pripremajući ovo izlaganje, pregledao sam svoje bilješke i izreske i provjerio sam kako su politički pisci na Zapadu izvrsno upućeni u ova pitanja, možda bolje nego mi, i da oni koji nemaju veza s vladajućim strukturama predlažu daleko razboritija rješenja od onih koji žele biti realisti, a pogotovo od onih koji u želji da pobijede na izborima žrtvuju dugoročne svjetske interese da bi zadobili nešto više glasova. Bilo bi odviše dugačko kad bih prešao na citiranje svih tih zanimljivih bilježaka i ograničit ću se za ilustraciju na manji broj mišljenja da time potvrdim našu tezu da je hrvatska vlada na pogrešnom putu kad o tim činjenicama ne govori i kad slika stanje ublaženim bojama, čime je postignula pobjedu na saborskim izborima, ali je izgubila dobar dio kredibiliteta.

Gospođa Margaret Thatcher, bivši britanski premijer, u svom članku u dnevniku **The New York Times** definira srpska etnička čišćenja kao istjerivanje nesrpskog pučanstva koje kombinira barbarstvo Hitlerove i Staljinove politike prema drugim narodima. "Srbija nema velikih saveznika u stranom svijetu kao što je to u prošlosti bio Sovjetski Savez. Do sada ju je na to (tj. etničko čišćenje, naša primjedba) poticala neaktivnost Zapada a ništa manje od toga javne izjave da se neće primijeniti sila," piše gđa Thatcher. [6]

George Kenney bivši Zamjenik šefa jugoslavenskog odjela u State Departmentu, napisao je u dnevniku **The Guardian:** "Neki viši dužnosnici u zapadnim prijestolnicama ne bi ništa više voljeli nego da prestane pucanje, (da dođe do) prekida vatre pod svaku cijenu. Ako se Srbi zadovolje s većim dijelom Bosne, dobro je. Kriza bi prošla. Dakle Zapad pregovara, a Srbima dobro dolaze neizbježiva odugovlačenja koja im daju vremena da stvore Veliku Srbiju. Vrijeme je na strani Srba. Isto tako i zima, koja će za njih dovršiti ono što su započeli."

[6] Citirano prema dnevniku **La Nación** od 19. kolovoza 1992.

Poznati engleski politički publicist Gwynne Dyer raščlanjuje tri glavna zapadna argumenta protiv intervencije u Bosni. Prvi, da je rat u Bosni građanski rat. To nije istina. Rat u Bosni je izravna posljedica politike Slobodana Miloševića, koji je (taj način) prethodno primijenio u Hrvatskoj. Bez njegove odluke ne bi bilo došlo do rata u Bosni. Drugi netočni argument je da je rat u Bosni gerilski rat u koji ne mogu ući redoviti vojnici UN. Teško topništvo oko Sarajeva i Goražda nije uobičajeno oružje gerilaca, nego je vlasništvo bivše jugoslavenske armije, koje opslužuju srpski vojnici koji su u svemu samo ne formalno dio te vojske. Pa i nedisciplinirani i često pijani pripadnici neredovitih jedinica u Bosni dobrim su dijelom iz Srbije i Crne Gore. Treći argument je da bi se Ujedinjeni narodi uvalili u "močvaru" ako bi intervenirali u Bosni. Time se želi podsjetiti na rat u Vijetnamu. Ali dio Bosne pod srpskom okupacijom po veličini predstavlja samo jednu desetinu Vijetnama. To je uglavnom brdovito područje koje može kontrolirati profesionalna vojska Ujedinjenih naroda opskrbljena jakim zrakoplovstvom, pogotovo ako budu prekinute veze srpskih snaga s opskrbnim središtima u Srbiji.

NATO ima 4 milijuna vojnika pod oružjem. Hladni je rat dovršen, pa zašto se onda čuva ta vojska, pita se Dyer. Valjda za invaziju marsovaca.

Zašto nije došlo do intervencije, pita Dyer, i odgovara: "Mitovi, laži, neurednost, cinizam i određena doza kukavičluka. Kada će do toga doći? Kasnije tijekom ove godine — kada će možda biti prekasno, jer se već sprema treći balkanski rat." [7]

Razlike između stava službenih i neslužbenih krugova na Zapadu živo je ocrtao poznati američki konzervativni-politički analitičar George F. Wil u dnevniku **The Washington Post:** "Kad su upitali Busha o mogućnosti naoružavanja bosanske izabrane vlade koja se odupire srpskoj agresiji, njegov je odgovor bio skoro brzopletan. Rekao je da u tom predjelu ima previše a ne premalo oružja. Nekoliko časaka nakog toga (Margaret) Thatcher je rekla: 'Doista nije prihvatljivo reći da ima mnogo oružja u tom kraju. Ima, ali je veći dio u rukama agresora.' " [8]

Govoreći o promjenama postojećih granica, već citirani engleski

[7] Bosnia: "Quagmire", lies and evasions u dnevniku **Buenos Aires Herald** od 6. rujna 1992.
[8] **Buenos Aires Herald** od 26. kolovoza 1992.

analitičar Gwynne Dyer pita neće li se "promijeniti (granice) da bi se dalo Srbiji ona osvojena područja u kojima je već prije rata bilo brojno srpsko pučanstvo."

"Sigurno će doći do pritiska da se Srbiji dade ova vrsta utješne nagrade pa makar bi time srpski uzurpatori zadržali u svom posjedu domove i zemlju stotina tisuća hrvatskih i muslimansko-slavenskih izbjeglica." (...)

"Što će vjerojatno sačuvati poštenje UN je činjenica da bi kompromis o granicama bivše Jugoslavije predstavljao ogromnu političku katastrofu. Jer ima i drugih federacija u svijetu koje se raspadaju..." [9]

Sve ove rasprave ukazuju da nije daleko od stvarnosti procjena bivšeg američkog državnog tajnika Henry Kissingera da Vanceov plan nije "praktički ništa drugo nego priznanje srbijanskog osvajanja hrvatskog teritorija," što citira u svom članku Nenad Ivanković. [10]

☆

Vidjeli smo ove primjere. Naša kritika hrvatskih stavova nije dakle u suprotnosti s onime što strani, zapadni svijet stvarno misli o politici Ujedinjenih naroda i Europske zajednice. Manje autoritativan sustav u vođenju hrvatske politike, otvorenost prema hrvatskom puku, manje računa na glasove, sigurno bi učvrstili hrvatske stavove u odnosu prema stranom svijetu. Time ne predlažemo sukobe ni sa Šestom flotom, koja mirno gleda kako nekoliko jugoslavensko-srpskih čamaca blokiraju Dubrovnik, niti sa snagama Unprofora koje osiguravaju srpske zone da bi oslobodili srpske snage da mogu nesmetano upadati u hrvatska područja. Ozbiljna, javna politika, ali i discipliniranje hrvatskih snaga i poštivanje ljudskih prava ne samo Hrvata nego i zarobljenih Srba, uz otvaranje zarobljeničkih logora međunarodnom nadzoru, pa i onda kad nema slične odluke sa strane Srba i ostatka Jugoslavije, podignuli bi hrvatsku obrambenu politiku na europski standard što bi više koristilo hrvatskoj obrani od tajnovitosti i poluistina, kojima se želi učvrstiti hrvatski narodni otpor.

No da bismo mogli postavljati ovako utemeljene, razborite zahtjeve i očekivati da će biti uzeti u razmatranje, moramo mi, kao politička stranka, imati snažniju i više rasprostranjenu mrežu temeljnih skupina, moramo živjeti kao stranka već sada a ne samo prije izbora.

---

[9] **Buenos Aires Herald** od 10. srpnja 1992.
[10] "Vance je potvrdio srbijanska osvajanja", **Novi Vjesnik** od 22. rujna 1992.

U ovom razlaganju posebno sam se posvetio vanjskoj politici, jer naši današnji upravni, gospodarski i socijalni problemi, pa i inflacija koja uništava naš puk, imaju svoj glavni temelj u amputaciji hrvatskog područja, u prekidu veze između hrvatskog Sjevera i hrvatskog Juga, u razaranju potencijala i izgonu pučanstva iz nekada visokoproduktivnih dijelova Hrvatske (poljoprivredno-industrijski trokut Osijek-Vukovar-Vinkovci), u bombardiranjem razorenom industrijskom potencijalu oko Slavonskog Broda i u prekidu veza s turistički važnim dijelom obalnog pojasa i otoka u Dalmaciji, dakle s krajevima pod izravnim utjecajem stranih snaga, Unprofora, koje su podložne onim središtima u Washingtonu i Bruxellesu koja su predala Hrvatsku na milost i nemilost srpskim snagama oboružanim jugoslavenskim pa i američkim oružjem i stalno opskrbljivanim gorivom i drugim potrepštinama preko Grčke i Rumunjske. Dok se nije poštivao embargo protiv Srbije, dotle je embargo uvoza oružja prisilio Hrvatsku, a još više Bosnu i Hercegovinu, da na račun socijalne skrbi i gospodarskog života svog pučanstva troši zadnje rezerve da bi nabavile oružje za temeljnu obranu.

Ni stranka na vlasti niti stranke koje nisu na vlasti ne smiju voditi strančarsku politiku, dakle politiku koja bi imala kao prvotni cilj vlastite stranačke interese, nego sve trebaju imati u vidu općenarodne a tek nakon toga svoje posebne interese. To, dakako, nije lako, a posebno ne u Hrvatskoj, koja je proživjela dugo razdoblje jednostranačkog sustava u kojemu je Partija bila iznad svega i sama sebi svrhom.

(Prof. Kazimir Katalinić, **Republika Hrvatska,** br. 173, lipanj 1991., str. 5.)

"Vizija slobode"

"Nije istina da je hrvatski narod tek samo da se kaže za državu, nego je on za slobodu. (...)

Hrvatski narod ne može htjeti državu koja bi bila negacija slobode, jer bi to značilo da je glup i da želi ono isto protiv čega se stvarno neprestano bori. Mi dakle izričito, programatski, konkretno, obvezatno i odgovorno naglašavamo i provodimo da se ne može govoriti o državi a da se točno ne konkretizira da ta država mora biti isključivo realizacija težnje hrvatskog naroda za slobodom. U tom gledamo jedini pravi smisao svoga djelovanja: **Hrvat mora biti slobodan u svojoj državi. Mora.**

Hrvati su sinovi seljačkog naroda koji nosi u sebi težnju za slobodom, jednako kao i za disciplinom, ali nikada za diktaturom. Ja želim da hrvatski narod, kad misli, govori i djeluje u prvom redu politički, da se osjeti u najvećem stupnju slobode u svojoj državi. I kad bih morao birati između najgoreg sustava, ali u kojem bi se Hrvati osjetili slobodni, bio bih za njega prije nego za najbolji sustav u kojem bi Hrvati robovali.

Dosta ropstva ma tko držao bič!"

Ove je misli napisao 1961. godine prof. Ivan Oršanić, a nalaze se kao motto u knjizi "Vizija slobode" koju je 1979. godine priredio prof. Kazimir Katalinić. Knjiga donosi izbor iz članaka i eseja prof. Ivana Oršanića. Može se dobiti u uredništvu našeg časopisa.

iz hrvatskog tiska

Zajedništvo temelj svega

U razgovoru s Hrvojem Prčićem, objavljenom u polumjesečniku **Domovina**, koji nosi podnaslov "Izvanstranačke novine bosansko-hercegovačkog zajedništva", Zagreb, god. 1, br. 2, 20.X. 1992., osnivač Hrvatske muslimanske demokratske stranke **Aziz Mikić** kaže da u Hrvatskoj ima oko 450.000 muslimana, bilo s velikim ili malim M, a ljuti se što ih po popisu ima samo 27.000 jer su uzeti u obzir samo oni s velikim M.

Govoreći o budućem ustrojstvu Bosne i Hercegovine i odnosima s Hrvatskom, Aziz Mikić je odlučan i jasan.

"Bosna mora biti jedna, jedinstvena, ne može se dijeliti. Bosna ne može sama, teško je Hrvatskoj, ali kad bi ih se spojilo u jednu, to bi bila prava država! A ako se to nekome ne sviđa, tko neće u suru, zna se što ga čeka. A mi možemo i sami pobijediti četnike u BiH, ne treba nam intervencija, samo neka dadu oružje. Za dva mjeseca je i Banja Luka naša. Neka im pomaže tko želi, bujrum, samo da nam je oružje! Svijet vrlo slabo razumije ovu situaciju. UNPROFOR se ponaša kao lukavi Srbi. Amerikanci neće ništa učiniti dok je Eagleburgera. A strah od muslimanskog fundamentalizma je besmislen. Bosanski muslimani su uvijek bili okrenuti prema Zapadu. Njih je u ratu uvijek pomagala Hrvatska, a ne Srbija, a preko Hrvatske su bili dio europskog Zapada. Kad se molimo Alahu, mi se muslimani okrećemo prema istoku jer je tamo Ćaba, a kad završi molitva, mi se okrećemo prema zapadu, jer je to Europa!"

Mikić nadalje daje svoja mišljenja o unutrašnjim političkim odnosima u Bosni i Hercegovini, pa zaključuje:

"A što se mene osobno tiče, bio bih najsretniji čovjek na svijetu kad bi Bosna i Hercegovina i Hrvatska postale jedna država, dio razvijene i napredne Europe. To će se jednom dogoditi, a bolje je da bude što prije. To je usud dviju država koje su srasle ne samo povijesno i gospodarski, nego čak i po svom geografskom položaju."

Potrebna suglasnost većine naroda

Pod naslovom "Zakoni rata i mira", **Pave Rukavina** oštro osuđuje pojedina nasilja koja se opažaju u Lici i traži da se i u ratu poštuje pravna država (u mjesečniku **Vila Velebita,** listu Like i Velebitskog primorja, Zagreb, 15. listopada 1992.), te zaključuje s politički zanimljivim mislima:

"Da bi Hrvatska potpuno funkcionirala na cijelom svojem teritoriju, potrebna je suglasnost većine naroda na obje strane. Problem, dakako, nije u Hrvatima, jer njihova suglasnost sigurno postoji. Ne bi se moglo reći da i većina srpskog naroda ima iluzije kako izvan Hrvatske može opstati a kamoli napredovati. Od silnih obećanja 'majke Srbije', kao i uvijek do sada, nema ništa. Zar zaista mora svaka generacija Srba u Hrvatskoj ponovno osjetiti na vlastitoj koži neostvarivost velikosrpske ideje? Nema više ni 'moćne armije', koja je militantnim Srbima uvijek bila nada i utočište. Neimaština je u 'krajini' postala način života i sve se teže trpi. Prometna izolacija i nemogućnost komuniciranja sa svojim obiteljima u hrvatskim gradovima postaju opterećenja koja Srbe sve više uvjeravaju da je priča o 'nezavisnoj krajini' bila samo ružan san i besmislica. To im svakodnevno potvrđuje i svijet koji 'krajinu' vidi samo u granicama Hrvatske i koji inzistira na povratku prognanika u svoje domove.

Potrebna je mudrost hrvatske vlasti da većinu srpskog življa dalje distancira od četničke i velikosrpske manjine, da Srbi steknu puno povjerenje u hrvatsku državu i njenu demokraciju. Činjenica je da se oružjem nije moglo pobijediti Hrvate, ali je isto tako

sigurno da je hrvatska država spremna da na civiliziran način osigura ravnopravnost svim svojim građanima. U njoj ima mjesta za svakog lojalnog čovjeka koji nije u ovom ratu okrvario ruke, a takvih je i najveći broj Srba iz Hrvatske. Uostalom na to je računao i Hrvatski sabor donoseći Zakon o oprostu koji poštenim Srbima daje šansu za skidanje ljage barbara i ubojica. Bilo bi hotimično samoubojstvo ne prihvatiti tu ruku dobre volje."

REPUBLIKA HRVATSKA

TROMJESEČNI ČASOPIS

•

Prvi broj časopisa izišao je 1951. godine u Buenos Airesu (Argentina), a od tada je izlazio redovito svaka tri mjeseca. Urednici su mu bili: Prof. Ivan Oršanić, prof. Ante Oršanić, Viktor Kos, Mladen Petrić i dr Ivo Korsky.

•

Glavni i odgovorni urednik:
Prof. Kazimir Katalinić
Adresa: G. A. Blažeković
Jurjevska 23, 41000 Zagreb
Telefon i fax: 041/273054

•

•

GODIŠNJA PRETPLATA
(četiri broja):
8 DEM (u dinarskoj protuvrijednosti)
Pretplatu slati na žiro račun Hrvatske republikanske zajednice br. 30102 - 670 - 203 SDK Hrvatske, Podružnica Zagreb.

Tisak: Tiskara Sveti Ivan Zelina

Sadržaj

Časopis je registriran pri Ministarstvu informiranja Republike Hrvatske pod brojem 1340, dne 26. 8. 1991. Oslobođen plaćanja poreza na promet.